

MİSYONERLİK VE HİRİSTİYAN MİSYONERLER

Doç. Dr. Şinasi GÜNDÜZ
OMÜ İlahiyat Fakültesi
Dinler Tarihi Anabilim Dalı
sgunduz@omu.edu.tr

Misyon ve Misyonerlik Kavramları

Latince missio teriminden gelmekte olan “misyon”, sözlük anlamı itibarıyla görev, yetki, bundan türetilmiş olan misyoner terimi ise “görevli olan kişi” anlamlarına gelmektedir. Ancak Hıristiyan geleneğinde misyoner ifadesi, bir kavram olarak, resmi kilise teşkilatı ya da herhangi bir Hıristiyan cemaat tarafından Hıristiyan mesajını ve dinini yaymak amacıyla özel olarak yetiştirilen ve bu çerçevede özellikle Hıristiyanlık dışı toplumlarda görevlendirilen kişi anlamına gelmektedir. Böylesi kişilerin oluşturduğu harekete ise misyonerlik adı verilmektedir.

Misyon ve misyonerlikle yakından ilgili olarak kullanılan diğer çeşitli terim ve kavramlar da bulunmaktadır. Bunlar arasında evangelizm ve evangelizasyon, Hıristiyan mesajının insanlara ulaştırılmasını hedefleyen anlayışı ifade ederken, christianization ve conversion, diğer insanları Hıristiyanlaştırma ya da Hıristiyan inancına ihtida ettirme bağlamında kullanılmaktadır. Bunlardan başka Hıristiyan mesajına şahitlik (witness), mesajın ilanı (proclamation) ve martyria (şehadet) gibi kavramlar da misyonla ilişkili olarak kullanılmaktadır.

Dinsel Öğretilerin Tebliği ve Misyonerlik

Evrensel mesajlar içeren her inanç sistemi, öğretileri arasında, temsil ettiği mesajın diğer insanlara –ya da *ötekilere-* iletilmesine yer verir ve çoğunlukla bunu din bağlarının yapmaları gereken bir görev olarak kabul eder. Örneğin Kur’an’da, bu çerçevede, insanlara iyiliği emredecek/öğretecek, hayra çağırarak ve onları kötülükten sakındıracak bir grubun her zaman bulunmasının önemi vurgulanır (Ali İmran 104); ayrıca dinin insanlara tebliğ edilmesinin gerekliliği üzerinde durulur (Tevbe 122; Nahl 125) ve peygambere hitaben “Rabbinden sana indirileni duyur; eğer bunu yapmazsan onun mesajını duyurmamış olursun. Allah seni insanlardan korur...” (Maide 67) denilir. Bu bağlamda zaman zaman “ey insanlar” diye başlayan ifadelerle, Kur’an mesajının bütün insanlığa yönelik olduğuna işaret edilir (örneğin bkn. Nisa 170, 174; Hac 49; Bakara 21, 168). Benzer şekilde diğer evrensel dinlerde de dinin öğretilerinin insanlara ilan edilmesi ve yayılması üzerinde önemle durulur. Nitekim gerek MÖ 6. yy’da yaşayan Buddha gerekse MS 3. yy’da yaşayan Mani, savunduğu öğretileri diğer insanlara tebliğ etmeleri için öğrencilerini çeşitli bölgelere göndermişlerdir. Örneğin Buddha, öğretilerine kulak vererek aydınlanan öğrencilerini şu sözlerle Dhamma’nın yayılması misyonu ile civar bölgelere göndermiştir: “Keşişler! Halkların takdisi, mutluluğu, dünyaya merhamet, tanrıların ve insanların refah, mutluluk ve takdisi için yola çıkın” (Vinaya Pitaka 1.21).¹ Öğrencilerini misyon göreviyle çeşitli yörelere gönderen Mani’nin bizzat kendisinin de inanç sistemini yaymak amacıyla Hindistan’a ve Batı Çin’e seyahatler düzenlediği bilinmektedir.² Aynı şekilde Hinduizmin birçok modern yorumunda da dinsel öğretilerin tüm insanlara ilan edilmesi oldukça önemli bir görev olarak kabul edilir.

¹ Harvey, P., *An Introduction to Buddhism*, Cambridge: Cambridge University Press 1990, s. 24’ten naklen.

² Dodge, B., “Mani and the Manichaeans”, *Medieval and Middle Eastern Studies*, S.A. Hanna (ed.), Leiden: Brill 1972, s. 88.

Kabul edilen dinsel öğretilerin öteki olarak değerlendirilen diğer insanlara ilan edilmesine ya da tebliğine, dinsel inancı yalnızca bir ulusa, klana, kabileye ya da doğuştan seçilmiş bir halka ait gören milli dinler, kabile ya da klan dinleri ve komün toplum anlayışını temel edinen sır dinleri (ve bazı Gnostik dinler) yer vermezler. Ortodoks Yahudilik, çeşitli kabile dinleri, Sâbilik gibi inanç sistemleri bu şekilde dinsel inanç ve öğretilerini başka insanlara yayma veya onları da kendi dinlerinin müntesibi yapma düşüncesini taşımazlar.

Peki her dini tebliğ etme veya başka insanlara yayma isteği misyonerlik olarak değerlendirilebilir mi? Ya da her evrensel dinde misyonerlik kurumuna yer verilir mi?

Yukarıda vurguladığımız gibi, evrensel mesajlar taşıyan her inanç sistemi, öğretilerini bütün insanlara yayma isteğine sahip olmakla, hatta bunu, inananlar açısından bir görev addetmekle birlikte, diğer dinsel geleneklerin tebliğ faaliyetlerinin, Hıristiyan kültürü ve geleneğiyle özdeşleşmiş olan misyonerlik kavramı ile ifade edilmesi yanlıştır. Zira, misyonerlik, sıradan ya da rasgele bir tebliğ faaliyetinin ifadesi değildir; o, -ileride ele alacağımız gibi- Hıristiyan geleneğinden kaynaklanan belirli metotları kullanarak Hıristiyan dinsel değerlerinin yayılması ve diğer insanların Hıristiyanlaştırılması için yapılan sistematik aktiviteleri ifade etmektedir. Bu bağlamda misyonerlik, bir kurum olarak İslam'daki tebliğ ve irşat faaliyetlerinden ayrılır. Aynı şekilde Hıristiyan misyonerliği, -her ne kadar Batılı din bilimcileri bunların tebliğ faaliyetlerini de misyonerlik kapsamında değerlendirseler de- Budizm veya Hinduizm gibi dinlerin yayılması amacıyla faaliyet gösteren, bu dinlere ait misyon kurumlarından da ayrılmaktadır.

Dinler tarihinde, Hıristiyanlığın misyonerlik kurumuna en benzer teşkilata Maniheizmde rastlanmaktadır. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi Mani, henüz kendi yaşamı esnasında inancını yaymak amacıyla güçlü bir teşkilat kurmuş ve talebelerini Suriye ve Mısır'dan Çin'e kadar çeşitli ülkelere dini yaymak amacıyla göndermiş, hatta bizzat kendisi de bu faaliyetlere aktif olarak katılmıştır. Mani'nin öğrencileri gittikleri yörelerde, halkı Maniheizme çekebilmek amacıyla, günümüz Hıristiyan misyonerliğinde *inkültürasyon* metodu olarak adlandırılan bir tekniğe paralel (bu metodu ileride ele alacağız) bir metotla inançlarını yaymaya çalışmışlardır. Örneğin, bu çerçevede, Mani'yi, hitap ettikleri her inanç sistemi ya da kültürün kurtarıcı kişisiyle özdeşleştirmişlerdir. Budist bir toplumda Mani'nin, Budistlerin bekledikleri Maitreya olduğunu, aynı şekilde Mecusilere onun beklenen kurtarıcı Saosyant, Hindulara ise beklenen Kalki olduğunu anlatmışlardır. Böylelikle muhataplarının geleneğinde önemli bir yer verilen eskatolojik şahsiyetlerle Mani'yi özdeşleştirerek, Maniheizmle onlar arasında bir ünsiyet oluşturmaya çalışmışlardır.

Maniheizmle Hıristiyanlıktaki misyonerlik anlayışı arasındaki irtibatı, bizzat Mani'nin Hıristiyanlığın heterodoksal bir kolu olan Elkesai mezhebi içerisinde yetişmiş olduğu gerçeği açıklamaktadır. Dolayısıyla Maniheizmle Hıristiyanlığın dini yayma metodolojisi arasındaki paralellik her iki geleneğin de aynı kökene dayanmasından kaynaklanmaktadır.

İslam'daki Tebliğ Kurumu ve Hıristiyanlıktaki Misyonerlik

İslam'daki tebliğ ve irşat çabalarının temel amacı, Kur'an'ın Maide suresi 67. ayetinde ifade edildiği gibi İslami öğretilerin insanlara duyurulmasıdır. Oysa Hıristiyan misyonerliğinde, Matta İncili 28:19-20'de vurgulandığı gibi muhatap alınan kimselerin İsa Mesih öğrencileri yapılmaları ve vaftiz edilmeleri ya da ilk Hıristiyan misyoner Pavlus'un bir mektubunda vurguladığı gibi "ne yapıp edip insanların kazanılması" amaçlanmaktadır.

Hız. Peygamberin yaşamından itibaren Müslümanlar, İslamı insanlara ulaştırmada tebliğ ve irşadı, yani İslami öğretilerin insanlara ulaştırılmasıyla onların aydınlatılmasını hedeflemişlerdir. Bu doğrultuda Kur'an, çeşitli ayetlerinde Hız. Muhammed'e (ve onun şahsında Müslümanlara), görevinin yalnızca duyurmak olduğunu, insanların inanıp inanmamaları konusunun ise Allah'la insanlar arasındaki bir şey olduğunu hatırlatmıştır. Nitekim Müslümanlar, yaklaşık 1400 yıllık İslam tarihi sürecinde yüzyıllarca egemenlikleri altında kalan bölgelerdeki gayrimüslimleri "ne yapıp edip Müslümanlaştırmaya" çalışmamışlar; onlara tabi ki İslam inanç ve değerlerini anlatmışlar, fakat inanıp inanmama konusundaki tercihi kendilerine bırakmışlardır. Burada uzun İslam tarihi boyunca buna

aykırı davranışların hiç olmadığını demek istemiyorum. Mutlaka zaman zaman bazı yerel yöneticilerin kişisel tutumlarından kaynaklanan ve gayrimüslimlere karşı İslamın öngörmediği şiddeti ve takibatı içeren marjinal uygulamalar olmuştur. Ancak bütün İslam tarihi dikkate alındığında bu marjinal olayların son derece münferit hadiseler olarak kaldığı, aksine Müslümanların genelde İslami prensipler çerçevesinde, egemenlikleri altındaki halkları her halükarda Müslümanlaştırmayı değil, onlara iyi ve doğru olduğuna inandıkları prensipleri tebliğ etmeyi ön plana çıkardıkları anlaşılmaktadır. Nitekim bu nedenle olsa gerek, uzun süre Müslüman egemenliğinde kalmasına rağmen Hindistan genelini inancını oluşturan Hindu kimliğinden soyutlanmamıştır. Yine bu nedenle, yüzyıllarca Osmanlı egemenliğinde kalmasına rağmen Balkanlar, Yunanistan, Ege adaları ve diğer bölgeler, Hıristiyan kimliğini kaybetmemiştir. Zira Müslümanlar, egemenlikleri altında yaşayan bu gayrimüslim insanlara, İslamı tebliğ etmekle birlikte, geniş bir hoşgörü ve inançlarına saygı göstermişler; onları Müslümanlaşmaları konusunda zorlamamışlardır.

Diğer taraftan misyonerlik anlayışı çerçevesinde Hıristiyanlar, tarih boyu gittikleri yörelerde hitap ettikleri insanlara Hıristiyan mesajını duyurmayı değil, onları Hıristiyanlaştırmayı hedeflemişlerdir. Hıristiyan egemen güçler, egemenlikleri altında yaşayan farklı inanç ve kültür bağılı halkları hızla asimile etmeyi, İsa'nın ve Pavlus'un kendilerine yüklediği dinsel bir görev addetmişlerdir. Bu nedenle, örneğin Amerika kıtasının Batılı Hıristiyanlarca işgalinden yaklaşık iki yüzyıl geçmeden, güneyi ve kuzeyiyle bütün kıtanın yerli inanç ve kültürleri hızla yok edilmiş; Ortaçağ engizisyonunu aratmayacak yöntemlerle farklılıklar üzerinde şiddet estirilmiş ve yöre halkları hızla Hıristiyanlaştırılmıştır. Aynı durumu Avustralya'da, Yezi Zelanda'da, Batı emperyalizmini yaşayan Afrika ülkelerinde ve diğer bölgelerde görmek mümkündür.

Hz. İsa ve Tebliğ

Hıristiyanlıkta misyonerlikle ilgili referanslar eldeki mevcut İncillerde İsa'ya atfedilen çeşitli ifadelerle dayandırılır. Yeni Ahit'te yer alan ve Sinoptik İnciller olarak adlandırılan ilk üç İncil'de, çarmıh hadisesi öncesi İsa'nın, mesajını, öncelikle içinde yaşadığı İsrailoğulları arasında yaymayı hedeflediği anlatılır. Örneğin İsa, Matta İnciline göre "Ben yalnız İsrail halkının kaybolmuş koyunlarına gönderildim"³ der. Ayrıca İsa, talebelerinin de kendilerine öğrettiği mesajı İsrail halkı arasında yaymalarını ister: "İsa, onikileri şu buyrukla halkın arasına gönderdi: 'Diğer uluslara ait yerlere gitmeyin. Samiriyelilere ait kentlerin de hiçbirine uğramayın. Bunun yerine, İsrail halkının kaybolmuş koyunlarına gidin. Gittiğiniz her yerde göklerin egemenliğinin yaklaştığını duyurun'.⁴ Böylelikle ikişerli gruplar halinde İsa'nın talebeleri, İsa'nın kendilerine öğrettiği mesajı/öğretiyi yayarak köy köy dolaşmaya başladılar.⁵

Diğer taraftan, İsa'nın çarmıhta ölüp gömüldüğüne ve üç gün sonra tekrar dirilip bir müddet talebeleri arasında yaşadığına inanan ve İncillerinde bunu dile getiren İncil yazarları, mezardan dirilişi sonrası İsa'nın talebelerine yaptığı son konuşmasında, yalnızca İsrail halkına değil tüm uluslara gitmelerini ve onları dine çağırma görevini söylediğini naklederler. Örneğin Matta İnciline göre İsa, Galilee'de onbir öğrencisine "gidin, bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin. Onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un adıyla vaftiz edin. Size buyurduğum her şeye uymayı onlara öğretin"⁶ der. Benzer ifadeler diğer Sinoptik İncil metinlerinde de bulunmaktadır.⁷

Burada dikkati çeken hususlardan birisi, kendi normal yaşamında İsa'nın davetine konu/muhatap olarak İsrail halkını seçerken, çarmıh hadisesi sonrası bütün uluslara yönelmesidir. Bir diğer dikkat çekici şey ise, çarmıh öncesi yaşamında, talebelerinden insanlara gidip mesajı bildirmelerini isteyen İsa'nın çarmıh sonrası konuşmasında onlardan -Matta'da ifade edildiği gibi-, diğer insanları öğrencileri olarak yetiştirmelerini, Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına vaftiz etmelerini

³ Matta 15:24.

⁴ Matta 10:5-7.

⁵ Bkn. Markus 6:7; Luka 9:3-6.

⁶ Matta 28:19-20.

⁷ Bkn. Markus 16:15-18; Luka 24:47.

istemesisidir. İncillerin bu yaklaşımında, açıkça, mesajın insanlara iletilmesine yönelik yaklaşımlardaki bir gelişim görülmektedir. Bu da bize, ilk cemaatin, inanmayan diğer insanlara yönelik faaliyetlerinde, daha çok onlara kendi inançlarını anlatma ve kendilerini ifade etme amacı güderken, sonraki dönem cemaatlerinin ise diğer insanları kendi dinlerine döndürme hedefi taşıdıklarını anlatmaktadır.

Peki İncillerde yer alan bu ifadeler, Miladi takvimin başlarında Galile bölgesinde yaşayan ve günümüz çağdaş bilim adamlarınca “tarihsel İsa” diye adlandırılan şahsiyete mi aittir?

Şüphesiz bu sorunun cevabı, eldeki mevcut İncil metinlerinin tarihte yaşayan İsa’yı ve mesajını ne kadar yansıttığı ve İncil yazarlarının tarihsel İsa ve mesajıyla ne kadar ilişkili olduğu sorularına verilecek cevapla yakından irtibatlıdır.

Yeni Ahit uzmanı Marcus Borg, eldeki mevcut İncillerin doğrudan tarihsel dokümanlar olmadığını ve bu İncillerde bulunan İsa’ya ilişkin her deyiş ve hikayenin erken dönem kilisesi tarafından şekillendirilmiş olduğunu belirtir.⁸ Bir başka ifadeyle İsa sonrası dönemde, Antakya merkezli Helenistik İsa cemaati ve Pavlus tarafından savunulan “Tanrısal Oğul Rab İsa Mesih” öğretisi çerçevesinde teşekkül eden ilk Hıristiyan cemaat, Hz. İsa’nın yaşamı ve öğretilerine ilişkin kendilerine ulaşan duyumları, kendi İsa anlayışları doğrultusunda yorumlamışlardır; bu ilk cemaatin dinsel metinleri olarak ortaya çıkan İncillerde ise bu yorumlar yer almıştır. Dolayısıyla İncil metinlerinde gerçekten İsa’ya ait olan otantik söz ve davranışlarla bu ilk dönem kilisesi tarafından yapılan yorumlamalar birbirine karıştırılmıştır.

İsa ve Hıristiyanlık

Antakya merkezli cemaat tarafından oluşturulan ve öğretilerinin temelinde İsa’nın bedenleşmiş ilahi oğul ve Mesih olduğu inancı yer alan bu harekete, muhalifleri tarafından, Miladi birinci yüzyıl ortalarından itibaren, Mesihçi düşünceyi merkez alan görüşlerinden ötürü Hıristiyanlar (yani Mesihçiler) adı verilmiştir. Nitekim Resullerin İşleri’nin yazarı Luka da ilk kez Antakya’da elçilerin Hıristiyan (Kristianous) olarak adlandırıldıklarını anlatmaktadır.⁹

Bu durumda Hz. İsa’nın, tarihsel açıdan Hıristiyan ve Hıristiyanlık terimleriyle bir irtibatı olmadığı açıktır. Esasen, İsa’nın yaşadığı dönemde muhalifleri (genelde Sadukilik ve Ferisilikle irtibatlı Yahudiler) İsa’yı ve cemaatini Nasuralardan olmakla itham etmişlerdir. Nitekim gerek çeşitli Yeni Ahit metinlerinde gerekse Filip İncili, Mısırlılar İncili gibi apokrif (Hıristiyanlarca sahih sayılmayan) metinlerde İsa ile ilgili olarak bu terim kullanılmaktadır. Bu metinlerdeki ifadelerden anlaşıldığına göre, İsa ile ilgili olarak kullanılan bu terim, İsa öncesi dönemlerden itibaren varlıkları bilinen ve Kudüs merkezli Yahudileri sapkınlıkla, Musa’nın mesajını ve kitabını bozup tahrif etmekle suçlayan Nasuralar mezhebiyle ilişkilidir. Kendilerine karşı şiddetli eleştiriler yönelten ve onları ısrarla Musa hukukuna davet eden İsa’yı, Yahudiler Nasuralardan olmakla itham etmişlerdir.¹⁰ Erken dönem Hıristiyan yazar Epiphanius’un verdiği bilgilere göre, daha sonraları Yahudiler, İsa cemaatine, “İsa yanlıları” anlamında Yeşuanlar (İseviler) adını vermişlerdir.

Temsil ettiği mesajlar açısından da Hz. İsa’nın Hıristiyanlıkla hiçbir ilgisi yoktur. Örneğin elimizdeki mevcut kanonik (Hıristiyanlarca sahih sayılan) İncil metinlerinden tarih itibarıyla en eskileri olan Sinoptik İncillerde (yani Matta, Markus ve Luka’da) İsa, kesinlikle kendisini Tanrı Oğlu, Tanrı, bedenleşmiş Kelam, Mesih ve benzeri, Hıristiyan teolojisinde son derece merkezi ve belirleyici olan isim ve niteliklerle adlandırmaz; aksine İsa’nın kendisine atfedilen ifadelerde İsa kendisi için sıklıkla “insanoğlu” tanımlamasını kullanır. Bundan başka çeşitli ifadelerde kendisinin bir “peygamber” olduğuna işaret eder. Bu konudaki en çarpıcı ifadeler Luka 13:31-34 ve Markus 6:1-4’te geçmektedir. İsa’nın talebeleri ve etrafındaki kişiler de onu peygamber olarak tanımaktadırlar.¹¹ Aynı şekilde eldeki Sinoptik metinlerde İsa ile İsa’nın çağdaşı olan ve İsa öncesi bir peygamber olarak

⁸ Borg, M., *Jesus, A New Vision*, New York 1987, s. 15.

⁹ Resullerin İşleri 11:26.

¹⁰ Bu konudaki geniş tartışma için bkn. Gündüz, Ş., *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, Ankara 2001, ss.14vd.

¹¹ Örneğin bu konuda Luka 24:19, Markus 8:27-30 ile Resullerin İşleri 3:22-23, 7:37’ye bakılabilir.

yörede halkı aydınlatmaya çalışan Yahya arasında kurulan irtibat ve her iki şahsiyetin mesajlarındaki paralellik de dikkat çekicidir.

İsa'nın halka tebliğ ettiği mesaj, başlıca üç husus etrafında yoğunlaşmaktaydı. Bunlardan ilki Tanrı'nın egemenliğine halkı davet etmesiydi. Tanrı'nın (ya da göklerin) egemenliği ise bir taraftan insanların Tanrı'ya iman ve onun emirlerine bağlanmakla yaşamlarında onun emrettiği yola girmelerini, bir taraftan ise yaklaşan hesap gününe inanmalarını ve ona hazırlık yapmalarını ifade etmekteydi. İsa'nın diğer temel mesajları ise, toplumdaki ahlaksızlıkların ve din istismarının tenkit edilmesiyle toplumdaki seçkinler/elit grubuyla din adamlarından kaynaklanan sosyal bozuklukların ve halkın üzerinde estirilene şiddet, sömürü ve terör düzeninin reddedilmesiydi.

Dolayısıyla günümüzde yaygın şekilde - yanlış olarak- anlaşıldığı gibi, tarihsel İsa'nın Hıristiyanlıkla bir ilişkisi yoktur ve bu bağlamda İsa bir Hıristiyan (ya da ilk Hıristiyan) değildir. İsa ile ilgili yapılabilecek en basit bir tanımlama, onun bir Musevi (yani Hz. Musa'nın mesajını izleyen, onu tebliğ eden ve yaşadığı toplumda Musa hukukunun geçerliliğini savunan) olduğudur. Gerek Sinoptik İnciller gerekse Tomas İncili gibi metinlerde İsa'nın sözleri üzerinde yapılan araştırmalar, bunu ortaya koymaktadır. Nitekim Kur'an'da da Hz. İsa'nın bu özelliklerine vurgu yapılmaktadır (örneğin Ali İmran 48-51).

Pavlus: İlk Hıristiyan Misyoner

Hıristiyanlığın misyon anlayışının oluşumunda/gelişiminde hiç şüphesiz Pavlus'un önemli bir yeri vardır. Esasen Pavlus, bir bütün olarak Hıristiyan geleneğinde (tarihinde, teolojisinde, etik anlayışında vs) oldukça önemli bir şahsiyettir; Hıristiyanlık açısından olmazsa olmaz bir değerdir. Meşhur Hıristiyan ilahiyatçı H. Küng'ün yerinde tespitiyle, "Pavlus olmaksızın ne Katolik Kilisesinden, ne Yunan ya da Latin patristik teolojisinden ve ne de Hıristiyan-Helenistik kültürden bahsedilebilir."¹²

Her ne kadar Hıristiyanlar, misyonun diğer insanlara iletilmesi konusunda referanslarını Yeni Ahit'te yer alan İncil metinlerinde geçen İsa'nın bazı sözlerine dayandırsalar da Hıristiyanlık tarihinde ilk sistematik misyon faaliyetinin Pavlus'la başladığı görülür. Pavlus, Helenistik İsa cemaati tarafından kurgulanan ve kendisi tarafından geliştiren "ilahi Oğul Rab İsa Mesih" inancını temel alan öğretileri yaymak amacıyla Anadolu, Yunanistan ve Makedonya'ya yönelik üç önemli misyon seyahati düzenlemiştir. Pavlus'un bu seyahatlerini konu alan anlatılar ve bunlarla ilişkili çeşitli topluluklara (veya kimselere) gönderdiği mektuplar, Yeni Ahit metinleri arasında önemli bir yer tutmaktadır. Pavlus, mektuplarında, öğretilerini yaymayı hedeflediği bu misyon faaliyetlerinde uyguladığı metodolojiye ilişkin çeşitli bilgiler de vermektedir ki misyona ilişkin metodolojiyi konu alan bu bilgiler, Yeni Ahit öğretilerini yaşamlarında temel alan Hıristiyan çevreler (özellikle de kutsal kitabı dinde temel referans sayan Protestanlar ve bunun uzantısı olarak faaliyet gösteren Evangelik cemaatler) için bağlayıcı bir özellik taşımaktadır.

Pavlus, Korintlilere birinci mektubunda, inandığı öğretileri yayarken yaptığı fedakarlığı ve karşılaştığı zorlukları konu aldığı sözlerinde, dini yaymada hedef aldığı kişilere misyonu götürürken esas aldığı metodu şöyle anlatır:

Ben özgürüm, kimsenin kölesi değilim. Ama daha çok kişi kazanayım diye herkesin kölesi oldum. Yahudileri kazanmak için Yahudilere Yahudi gibi davrandım. Kendim Kutsal Yasa'nın (Musa hukukunun) denetimi altında olmadığım halde, Yasa altında olanları kazanmak için onlara Yasa altındaymışım gibi davrandım. Tanrı'nın yasına sahip olmayan değil de Mesih'in yası altında olan biri olarak, Yasa'ya sahip olmayanları kazanmak için Yasa'ya sahip değilmişim gibi davrandım. Güçsüzleri kazanmak için güçsüzlerle güçsüz oldum. Ne yapıp ne edip bazılarını kurtarmak için herkesle her şey oldum (1 Kor. 9:19-22).

¹² Küng, H., *Christianity: Its Essence and History*, tr. J. Bowden, London 1995, s. 114.

Pavlus, bir başka ifadesinde ise şöyle der: “Bana her şey serbest; ancak ben hiçbir şeyin kölesi olmam”.¹³ Yine o, bir başka yerde ise “... kurtulsunlar diye birçok kimsenin yararını gözeterek herkesi her yönden hoşnut etmeye çalışıyorum” demektedir.¹⁴

Açıkça görüldüğü gibi bu ifadelerinde Pavlus, insanları kendi öğretilerine inandırabilmek için adeta her şeyi caiz gördüğünü ve her yolu denediğini, inanıp kabul etmediği halde karşısındakileri kendi tarafına çekebilmek amacıyla onların çeşitli inanç ve değerlerini kabul ediyormuş gibi görünüp, -en masum bir ifadeyle- “takiyye” yaptığını, kısaca amacını gerçekleştirebilmek için her yolu denediğini anlatmaktadır. Nitekim, Yeni Ahit’te yaşamı ve seyahatleriyle ilgili anlatılardan da onun bu metodolojisini nasıl yürürlüğe koyduğunu anlamak mümkündür. Örneğin Musa yasasına şiddetle karşı çıktığı bilindiği halde zaman zaman Yahudi bir çevrede bulunduğu anda bunun gereklerine uyduğu görülmektedir. Mesela, katı bir sünnet olma karşısı olduğu halde, ortam onu gerektirdiğinde öğrencisi Timoteyus’u sünnet ettirmekten kaçınmamış, yine Yahudi halka hoş görünmek amacıyla tapınakta Musa hukuku çerçevesindeki arınma törenlerine katılmakta bir beis görmemiştir.¹⁵ Bu tutum, İslam düşüncesinin son derecede önem verdiği “olduğun gibi görün görüldüğün gibi ol” prensibine karşı, hedefe ulaşmak için “gerektiğinde olmadığın gibi görünebilirsin” tavrının yeğlenmesidir. Muhataplarına karşı açık, dürüst ve şeffaf olmamayı caiz gören bu tutumda ahlaki bazı sorunların bulunduğu aşikardır. Nitekim Pavlus’un bu metodolojisi, kendisinden yüzyıllarca sonra yaşayan Makyevelli’nin (N. Machiavelli) çokça tartışılan meşhur “davaya giden her yol mubahtır” ilkesini akla getirmektedir. Bir başka ifadeyle Pavlus, Makyevelli’den çok önce bu anlayışı prensip edinmiş ve kendisini rehber edinenlere bunu miras bırakmıştır.

Açıkça anlaşılacağı gibi Pavlus’un bu misyon anlayışı, muhatap aldığı insanları ne yapıp edip kazanmayı ya da Hıristiyanlaştırmayı amaçlayan ve bu uğurda gerekiyorsa her yola başvurmayı caiz gören bir anlayıştır. Günümüz misyonerlerinin, -ileride inceleyeceğimiz şekilde- gittikleri yörelerde başvurdukları yöntemler dikkate alındığında, Pavlus’un bu metodolojisinin misyonerlikte temel alındığı anlaşılmaktadır.

Hıristiyanlığın Siyasallaşma Süreci ve Misyonerlik

Miladi ikinci ve üçüncü yüzyıllarda çeşitli baskılarla yüz yüze olan Hıristiyanlık, önce 313 Milan Fermanıyla birlikte Roma İmparatorluğunda korunma altına alınan bir din olmuş, bunu izleyen dönemde ise Roma’nın resmi dini haline gelmiştir. Bu süreç kilisenin siyasallaşmasını da beraberinde getirmiştir. Zira Roma İmparatorluğu, kendi siyasal yapısıyla bütünleştiği Hıristiyanlık inanç ve öğretilerini, resmi bir söylem olarak kabul etmiş ve tebası konumundaki halklara bu inancı gönüllü ya da gönülsüz benimsetme yoluna gitmiştir. İmparatorluğun resmi dinsel söylemi olarak belirlenen anlayışın dışında oluşan ya da oluşabilecek teolojik anlayış ve değerlendirmeler, doğrudan imparatorluğun egemenlik hakkına karşı bir başkaldırı ve isyan olarak kabul edilmiştir. Nitekim bu nedenle dördüncü yüzyılda farklı bir İsa anlayışıyla ortaya çıkan Donatizm ve Arianizm gibi akımlar, Roma İmparatorluğunun siyasal ve askeri gücü kullanılarak şiddetle bastırılma yoluna gidilmiştir. Yine bu nedenle başta Konstantin olmak üzere Roma imparatorları, Hıristiyanlığın çeşitli inanç konularının görüşüldüğü teolojik toplantılara taraf olarak katılmışlar; hatta belirli kararların alınması için bizzat kendileri böylesi toplantıların düzenlenmesini istemişlerdir.

Böylelikle Hıristiyan inanç ve öğretileri çeşitli siyasal iktidarların resmi dini/söylemi haline dönüşmüştür. İktidarlarca benimsenen Hıristiyanlığın belirli bir teolojik yorumunun dışında kalan düşünceler, şiddetle itham edilmiş ve taraftarları zındıklık ve heresi ile suçlanarak takibat altına alınmışlardır. Bu nedenle, tarihte “Ayrılmış Doğu Kiliseleri” adıyla ortaya çıkan Monofizit ve Diyofizit doğu kiliseleri (yani Süryaniler, Ermeniler ve Nasturiler gibi akımlar), farklı teolojik inançları nedeniyle erken dönemlerden itibaren imparatorluk ve onun resmi inancının savunucusu olan

¹³ 1 Kor. 6:12; 10:23.

¹⁴ 1 Kor. 10:33.

¹⁵ Bkn. Resullerin İşleri 16:3; 21:20-27.

ana kilise tarafından aferez edilmişler ve bu kiliselere bağlı halklar Roma tarafından imparatorluğa isyan ve zındıklık suçlamasıyla takibat altına alınmışlardır. Nitekim, Roma ve sonraki dönemlerde Bizans'ın bu baskı ve şiddetinden usanan doğu Hıristiyanlarının yedinci yüzyıldan itibaren Müslüman hükümlerine adeta bir kurtuluş olarak görmüş olmaları ve genellikle yapılan bir barış anlaşmasıyla İslam egemenliğine girmeleri boşuna değildir.

İşte bu bağlamda Ortaçağda misyonerlik kurumu, iki farklı grubu muhatap almaktaydı. Bunlardan birincisi Hıristiyan olmayan halklardı. Başta Avrupa ve Kuzey Afrika'nın farklı inançlara sahip olmayan halkları olmak üzere, Hıristiyanlık dışı insanların Hıristiyan inancına sokulması için Roma ve Bizans imparatorluklarının siyasal ve askeri desteklerini arkalarına alan Roma ve İstanbul kiliseleri, yoğun bir misyon faaliyetine giriştiler. Nitekim bu çabaların bir sonucu olarak kısa zamanda Roma İmparatorluğu sınırları dahilinde ya da imparatorluğun siyasal ve askeri etki alanı altında kalan bölgelerde yaşayanlar büyük oranda Hıristiyanlaştırıldı. Misyonerlik faaliyetlerinin muhatabı olan ikinci grubu ise İsa'nın şahsiyeti, sakramentler vb konularda farklı teolojik değerlendirmelere sahip olan ve bu nedenle heretik sayılan gruplar oluşturuyordu. Ortaçağ boyunca Roma ve Bizans'ın resmi akidesine bağlı misyonerler, Süryaniler, Nasturiler, Ermeniler, Keldaniler vb bu farklı kiliselere bağlı inananları, Roma ve Bizans merkezli siyasal iktidarların resmi öğretilerine inandırmak için yoğun bir faaliyet gösterdiler. Hatta çoğunlukla arkalarına aldıkları siyasal ve askeri destekle, farklı düşünen bu insanları kendilerine döndürmek için zor kullandılar. İlerleyen dönemlerde de bu tür faaliyetler azalmaksızın devam etti. Özellikle Latin Kilisesi olarak da bilinen Roma Kilisesi, diğer bütün farklı kilise mensuplarını (Bizans imparatorluğunun resmi öğretilerini temsil eden İstanbul Kilisesi bağlıları da dahil) kendi inanç ve değerlerine bağlayabilmek, bir başka ifadeyle onları kendi bünyesinde sindirebilmek amacıyla yoğun bir kampanya yürüttü. Örneğin Ortaçağ boyunca Kilisenin önderliğinde, özellikle Müslümanlara karşı düzenlenen askeri seferler olarak bilinen Haçlı Seferleri, aynı zamanda Balkanlar ve Güney Avrupa'nın çeşitli bölgelerindeki farklı Hıristiyan gruplara karşı da düzenlendi. Yine, Müslümanlara karşı düzenlenen Haçlı Seferlerinde, Katolik Roma'ya bağlı Haçlı orduları yalnızca Müslümanları değil Ortodokslar, çeşitli doğu kiliseleri bağlıları vb karşıt Hıristiyan grupları da (tabi ki bu arada Yahudileri de) hedef aldılar.

Böylelikle Batıdaki siyasal güçlerin desteğiyle hareket eden ve bu siyasal güçlerin resmi din söylemini temsil eden misyonerler, faaliyette buldukları yerlerde, yalnızca inandıkları öğretilere halkı inandırma çabasında olmadılar, aynı zamanda irtibatlı oldukları siyasal güçlerin otoritesini ve egemenlik yetisini ifade eden resmi kültürel anlayışın temsilcisi oldular ve bunun propagandasını yaptılar. Dolayısıyla bu bağlamda misyonerlik, dinin siyasallaşması çerçevesinde, siyasal erkin otoritesinin kabulü ve pekiştirilmesi için gerekli olan kültür ihracıyla resmi din anlayışının savunusunda ve yayılmasında hayati rol oynayan bir kurum olageldi.

Miladi beşinci yüzyılın ikinci yarısında Batı Roma'nın çöküşüyle Roma Kilisesi, Batı Roma'nın iktidar alanı üzerinde doğan otorite boşluğundan yararlanarak kısa sürede siyasal bir güç olarak ortaya çıktı. Hıristiyanlığın mimarı Pavlus'un, otorite ve egemenliği ikiye ayıran ve metafizik bağlamda egemenliği tanrıya verirken dünyevi anlamda egemenliği siyasal güçlere hasreden ve siyasal güçlere itaati tanrıya itaatle eşdeğer görerek egemenlik alanında tanrı ile kral arasında gerçekleşen bir güçler ayrımını esas alan yaklaşımına rağmen kilise ve Papalık, lehine gelişen mevcut şartlardan yararlanmış ve dini olmanın yanı sıra dünyevi bir iktidar olarak da ortaya çıkmak suretiyle dinin siyasallaşması hadisesini doruğuna çıkarmıştı. Kısa zamanda askeri, ekonomik ve sosyal kurumlarını tesis ettiren ve resmi din söylemine karşı çıkanları sindirip yok etmeyi hedefleyen engizisyon yargı sistemini geliştiren Roma Kilisesi, misyonerlik kurumu vasıtasıyla kendi teolojik ve siyasal iktidarını etrafa yaymaya ve böylelikle egemenlik alanını genişletmeye çalıştı. Ancak Roma Kilisesinin bu çabası, Hıristiyanlık dünyasında bir dizi ayrılık hareketini de beraberinde getirdi. Öncelikle, 15. yüzyıl ortalarına kadar ayakta kalan Bizans'ın resmi din anlayışını temsil eden İstanbul kilisesi, Roma'nın bu girişimine karşı mücadele başlattı ve Roma ile İstanbul arasındaki bu çekişme ve karşıtlık sonuçta Roma İmparatorluğunun mirasını paylaşan Hıristiyan dünyasının iki büyük (ve birbirine düşman) akım halinde ortaya çıkmasına neden oldu; Katolik ve Ortodoks Kiliseleri oluştu.

16. yüzyıldan itibaren, başta ünlü Martin Luther olmak üzere çeşitli reformistler, bir dizi teolojik yenilik yanı sıra kilisenin siyasal/dünyevi bir güç olmasını sorgulamaya başladılar. Luther ve arkadaşlarının hareketi, aslında Hıristiyanlıkta reformdan çok bir öze dönüş hareketiydi; zira dinde

temel referans olarak kutsal kitabı kabul eden bu reformistler, örneğin egemenlik konusunda Pavluscu çizginin esas alınmasını öngördüler. Pavluscu yaklaşım, tanrının egemenliğini yalnızca metafizik alana ve iman, tövbe, yargılama vb konulara hasretmekte, dünyevi konularda ise siyasal/laik iktidarlara mutlak egemenlik tanımaktaydı. Dolayısıyla “kimin toprağı onun dini” ilkesi çerçevesinde reformistler, kilisenin ve Papalığın dünyevi iktidar iddiasını (dolayısıyla teokrasiyi) reddetmekteydiler. Bu teolojik ve sosyolojik ayrılıklar kısa zamanda kuzey Avrupa'nın önemli bir kesiminin, Hıristiyanlığın ana gövdesinden Protestanlar olarak kopmasına neden oldu. Dolayısıyla Roma Kilisesinin (Papalığın) dinsel ve siyasal tavrının savunucusu ve yayıcısı olan Katolik misyonerler için, faaliyet alanlarına yeni bir muhatap kitle, Protestanlar eklenmiş oldu. Diğer taraftan, Protestan hareketinin de Hıristiyanlığın siyasallaşması sürecinden bağımsız olduğu ya da dinin siyasallaşmasına karşı çıktığı söylenemez. Zira, tanrı adına iktidarı elinde bulundurduğunu iddia eden Papalığa karşı çıkan Protestanlar, yine Tanrı adına iktidarın kilise dışı siyasal egemenlere verilmesi gerektiğini savundular. Hatta Protestanlar arasında bazıları, dünyevi iktidarların otoritesini o kadar vurguladılar ki dinsel alanın dahi siyasal iktidarlarca düzenlenmesi gerektiğini savundular. Böylelikle dinin siyasallaşma sürecinde Katolisizm Papalık ve kilise merkezli bir din anlayışını vurgularken, Protestanlık ise kilise dışı iktidarlara merkezli bir din anlayışını ön plana çıkardılar. Yine, Katolisizm, Papalığın hegemonyacı gücünü arkasına alırken, Protestanlık da başta Alman prens ve derebeyleri olmak üzere çeşitli Avrupa siyasal güçlerini arkasına aldı. Protestan akım içerisinde yer alıp teşkilatlanmış kiliseler kısa zamanda kendi anlayışları doğrultusunda bir misyon ve misyonerlik kurumu oluşturmakta gecikmediler. Protestan misyonerler de tıpkı Katolik meslektaşları gibi, Hıristiyan olmayan muhataplarla birlikte gerek Katolikleri gerekse diğer Hıristiyan kilise bağlılarını hedef aldılar. Kendi siyasal-sosyal anlayışlarını ve bu çerçevede oluşturdukları din yorumlarını diğer bölgelere ihraç etmeyi hedeflediler.

İlerleyen dönemlerde gerek Katolik gerekse Protestan misyoner kuruluşlarının önemli bir hedefi, başta Ortadoğu ve Doğu Avrupa olmak üzere çeşitli yörelerde yaşayan ve genellikle Müslümanların siyasal egemenliği altında bulunan doğu Hıristiyanları oldu. Özellikle sömürge dönemlerinde, bu farklı Hıristiyan grupların Katolikleştirilmesi veya Protestanlaştırılması amacıyla çeşitli Katolik veya Protestan ülkelere mensup misyonerler yoğun bir uğraş verdiler. Bunun neticesinde örneğin Katolikleşmiş ya da Protestanlaşmış Süryaniler, Ermeniler vb gruplar (Türkiye’de mevcut olan Protestan Ermeni Kilisesi gibi) ortaya çıktı.

Müslümanlara Yönelik Misyonerlik Faaliyetleri

Müslümanlarla Hıristiyanlar arasındaki ilişkilerin tarihi oldukça eskidir; İslam’ın ilk dönemlerine kadar uzanır. Yedinci yüzyılda İslam, genç ve dinamik bir inanç sistemi olarak, tarihte hiçbir dinin başaramadığı oranda hızlı bir yayılma göstermiş, kısa zamanda farklı etnik ve kültürel kimliklere sahip kitleleri kendine taraftar edinmiştir. İslam’ın bu dinamizmi, Müslümanları kısa zamanda siyasal, kültürel ve ekonomik bağlamda oldukça güçlü egemen bir hale getirmiş; böylelikle İslam, Hıristiyanlığın ana vatanı sayılan yörelerde, yani Filistin-Ürdün, Suriye, Anadolu ve Kuzey Afrika’da hızla yayılmıştır. Hatta Müslümanlar, ilerleyen dönemlerde İspanya’nın önemli bir kısmında Balkanlarda ve benzeri yerlerde de egemenliklerini tesis etmişlerdir.

Şüphesiz İslam’ın bu hızlı yayılışıyla siyasal ve kültürel açıdan Müslümanların sahip oldukları güç, diğer İslam karşıtlarıyla birlikte Hıristiyanları ve teokratik yapısıyla Batı Hıristiyanlığının patronajlığını yürüten Papalığı fazlasıyla rahatsız etmiştir. Nitekim Ortaçağ boyunca Batı Hıristiyan dünyası, bu hızlı yükselen gücü durdurmanın ve geri püskürtmenin yollarını aramışlardır. Bu çerçevede birkaç yüzyıl sürecek olan çeşitli Haçlı Seferleri düzenlenmiş, bu seferlerin bazılarında elde edilen kısmi başarılarla ele geçirilen yörelerin Hıristiyanlaştırılmasına ve buralardaki İslami kültürel değerlerin yok edilmesine çalışılmıştır.

Müslümanların her açıdan güçlü oldukları bu dönemlerde, kilisenin ve Hıristiyan misyonerlerin önceliği, İslam egemenliği altında yaşayan ve ana kilise (Roma) tarafından heresi ile suçlanan Hıristiyan grupları kendi cemaati yapmaya çalışmak olmuştur. Bununla birlikte misyonerler, kitleler halinde insanları kendisine çeken ve siyasal ve kültürel yönden güçlü olanların dini

konumunda bulunan İslam'ın cazibesine karşı, kendi inanç esaslarını savunmak, Hıristiyan halkların İslam'a yönelmesine engel olmak, İslam'a giren Hıristiyanları yeniden Hıristiyanlığa döndürmeye çalışmak ve İslam'a karşı polemik üretmek konusunda yoğun çaba sarf etmişlerdir. Dolayısıyla Müslümanların her yönden güçlü oldukları bu dönemde Hıristiyan misyonerlerin Müslümanları Hıristiyanlaştırmaya yönelik çabalarından çok, İslam'a karşı kendi cemaatlerini bir arada tutabilmek ve Müslümanların otoritesi altında yaşayan farklı Hıristiyan grupları kendi kiliselerine çekmek yönünde faaliyetleri olmuştur. Bu arada, çeşitli İslam ülkelerine seyahatler yapan belirli Hıristiyan tarikatlarına mensup keşişler ve Hıristiyan seyyahlar, İslam'a karşı mücadele edebilmek amacıyla İslam'ı ve kendilerine göre İslam dininin eleştirilebilecek zayıf yönlerini öğrenmeye çalışmışlardır. Örneğin, Ortaçağ'da çeşitli İslam ülkelerine seyahatler yapan Fabri ve Piloti gibi Hıristiyan seyyahlar bu çerçevede faaliyet göstermişlerdir. Bunlardan Piloti, Müslümanların Hıristiyan oldukları ya da Hıristiyanlaştırıldıkları taktirde, onlardan çok iyi Hıristiyan olacağını; zira onların adalet ve başışa/ihsana büyük önem verdiklerini vurgulamıştır. Yine bu dönemde kilise, İslam'a karşı mücadele kapsamında İslam inancının öğrenilmesinin önemini vurgulamıştır. Bu bağlamda 1311-1312'de gerçekleşen Viyana Konsili'nde Hıristiyan Batı ülkelerindeki üniversitelerde Arapça dili ve İslam kültürü okutan kürsüler kurulması yönünde kararlar alınmıştır.

Şüphesiz kilisenin İslam'ı öğrenmeye ve Müslümanları tanımaya yönelik bu çabaları yalnızca kendi cemaatlerini İslam'ın cazibesine karşı korumak amaçlı değildi. Müslüman halklar arasında yapılacak misyon faaliyetleri için kullanılacak/kullanılabilecek bilgi birikimini elde etme amacı da taşımaktaydı. Nitekim, bu amaçla Kettonlu Robert'in yaptığı gibi Kur'an çeviri çalışmaları yapılmış, erken dönemlerde İslam'a karşı yazılan Arapça polemik türü eserler Batı dillerine kazandırılmış ve Cusali Nicholas, Denys van Leeuwen (Dionysius Carthusians) ve Pedro de Alfonso gibi yazarlarca İslam'a karşı çeşitli eserler kaleme alınmıştır.

Ortaçağ'da İslam ülkelerine yönelik sistematik misyon faaliyetleri Haçlı Seferlerine kadar uzanır. Bu seferler sırasında Francis Assisi gibi bazı keşişler ve –yukarıda bahsettiğimiz- Piloti gibi seyyahlar, Müslümanlar arasında Hıristiyanlığın yayılmasına dikkat çekmişlerdir. Bununla birlikte Müslümanlara yönelik ilk ciddi misyonerlik girişimin, genellikle, 1299-1306 yıllarında Raymund Lull'un Tunus'a yaptığı misyon gezisiyle sistematik olarak başladığı düşünülür. Her ne kadar Raymund Lull bu gezisinde umduğunu bulamamış ve herhangi bir başarı elde edemediği geri dönmüşse de Hıristiyan misyonerlerin İslam toplumlarına yönelik faaliyetleri, özellikle Hıristiyan Batının Müslümanlara karşı gücü eline geçirmeye başladığı dönemlerden itibaren canlanmaya başlamış, o tarihten günümüze çeşitli şekillerde devam etmiştir.

İslam ülkelerine yönelik misyonerlik faaliyetleri, özellikle 18. yüzyıl ve sonrası yoğunlaşmaya başladı. Çeşitli Batı devletlerinin sömürge hareketlerine paralel olarak, gerek Katolik gerekse Protestan misyonerlik teşkilatları Ortadoğu Müslüman halklarıyla, Ön Asya ve Uzakdoğu'nun Hindistan, Endonezya ve Malezya gibi Müslümanların yoğun yaşadığı çeşitli bölgelerinde Hıristiyanlığın yayılışı için çaba gösterdiler. Özellikle 19. yüzyılda Hıristiyan olmayan toplumlar arasında Hıristiyan misyonunun yayılışı amacıyla Kuzey Amerika'da ve Hıristiyan Avrupa ülkelerinde binlerce merkez oluşturuldu. Örneğin 1893'te yalnızca ABD merkezli Birleşik Presbiteryen Kilisesi'ne bağlı misyonerlik teşkilatlarının sayısı 861'di. Ayrıca yine bu kilise etrafında iki büyük misyoner cemiyetleri kurulu teşekkül etmişti. Amerika merkezli Presbiteryen Kilisesi, 19. yüzyılda Ortadoğu'nun Müslüman halkları arasında en aktif çalışan misyonerlik teşkilatlarını yönetmekteydi. Bu kilise bünyesinde faaliyet gösteren misyonerler, 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren Suriye ve Mısır'ın çeşitli önemli yerleşim birimlerinde misyonerlik merkezleri oluşturdular. Bu merkezler aracılığıyla, özellikle açtıkları okullar ve diğer eğitim kurumları sayesinde, kısa zamanda yerli halk arasında büyük bir saygınlık kazandılar. Bu dönemde, yalnızca Kahire'de 125 misyon merkezi ve bu merkezin idare ettiği 113 okul ile 117 Pazar-okulu bulunmaktaydı.¹⁶

Amerika merkezli Presbiteryen Kilisesi çevresinde aktif olan misyoner örgütlerinin dışında İngiltere, İskoçya, İrlanda, Hollanda ve diğer çeşitli Avrupa ülkeleri merkezli Protestan misyoner gruplar da İslam ülkelerine yönelik misyonerlik faaliyetlerinde önemli rol oynadılar. Doğal olarak

¹⁶ Alexander, G. (ve diğerleri), *A History Of the Methodist Church South. The United Presbyterian Church*, New York 1894, ss. 223, 247-248, 255.

Katolik misyoner gruplar da boş durmadılar. Bunlar da başta Osmanlı İmparatorluğu sınırları dahilinde yer alan çeşitli büyük yerleşim birimleri olmak üzere, Ortadoğu'da ve Afrika'da Hıristiyan misyonunu yaymaya çalıştılar.

Anadolu'da Misyonerlik Faaliyetleri

Ermenilikten Ortodoksluğa ve Süryaniliğe kadar farklı Hıristiyan gruplar yüzyıllarca Müslümanlarla birlikte aynı topraklarda yaşamalarına rağmen, Anadolu Müslümanlarına yönelik sistematik Hıristiyanlaştırma faaliyetleri 19. yüzyıla kadar fazla görülmedi. Doğal olarak bunun en önemli nedeni, -yukarıda da ifade ettiğimiz gibi- bu dönem öncesi Osmanlıların siyasal anlamda henüz gücünü kaybetmemiş olmasıydı. 19. yüzyıl ve sonrasında da Müslümanlara yönelik misyonerlik faaliyetleri, yüzyıllarca Müslümanlarla bir arada yaşayan Ermeniler, Ortodokslar, Süryaniler ve Nasturilerden kaynaklanmadı. Bugün hâlâ Ortadoğu'da yaşayan bu Hıristiyan grupların sistematik misyonerlik faaliyetleri içerisinde yer almamaları dikkat çekicidir. Tabii bu gruplar arasından Protestanlaşmış veya Katolikleşmiş olanları ayırmak gerekir. Zira Protestan veya Katolik misyon gruplarının etkisiyle Protestanlaşan ya da Katolikleşen bu gruplar, yeni katıldıkları Hıristiyan çevrenin misyon ve misyonerlik anlayışını da adapte etmişlerdir.

Henüz 17. yüzyılda, Fransa'yla yakınlaşma siyasetine paralel olarak bazı Cizvit ve Franziskan din adamlarının ve misyonerlerin Osmanlı'nın çeşitli şehirlerine gelip yerleşmelerine izin verildi. Fakat bu misyoner gruplar, Müslüman halktan ziyade Osmanlı vatandaşı Hıristiyan azınlıklarla diğer gayrimüslimleri hedef edindiler.

19. yüzyıl ise Anadolu'da faaliyet göstermeleri açısından misyonerler için tam bir altın çağ oldu. Osmanlı'nın ekonomik, siyasal ve askeri yönden zayıflamasına paralel olarak Avrupa devletlerine tanınan ayrıcalıklar, bu devletler himayesinde çalışan misyoner örgütler için bulunmaz bir fırsat olmuştur. İngiltere ve sonraları Amerika himayesinde Anadolu'ya gelip yerleşen misyoner örgütleri, özellikle Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde açtıkları okulları üs edinerek Hıristiyanlığı yaymaya çalışmışlardır. Bu dönemde misyonerlerce bazı illerde açılan okulların sayısını vermek, bu aktivitelerin ulaştığı boyutu anlamak açısından yeterli olacaktır. Örneğin 1894'te yalnızca Elazığ'da (Harput ve civarında) Protestanların açtığı okul sayısı 83'tür. 20. yüzyılın başlarında ise, çoğunluğu Amerikan Protestan gruplara bağlı olmak üzere Protestan ve Katolikler tarafından açılan okul sayısı 800 civarındadır.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Anadolu'ya yönelik misyonerlik faaliyetlerinde ciddi bir kesinti yaşandığı görülür. Zira, savaşın öncesinde ve sonrasında, çeşitli güçlerin tahrik ve kışkırtmalarıyla isyan eden ya da yabancı istilacı güçlerle işbirliği yapan Hıristiyan azınlıklarla Müslüman halk arasında ciddi sorunlar yaşandı. Azınlıklardan kaynaklanan bu ihanet nedeniyle Müslüman halk genelde Hıristiyanlara karşı mesafeli durmaya başladı. Dolayısıyla Müslümanlara yönelik faaliyet sürdüren ve teşkilat olarak çeşitli Batı ülkelerine dayalı olan misyoner örgütleri büyük ölçüde Anadolu'yu terk etmek durumunda kaldı; bunların işlettiği okulların ise önemli bir kısmı kapandı. Cumhuriyetin ilan edilişi dolaylarında, misyoner kurumları çerçevesinde Anadolu'da aktif olan hâlâ çeşitli eğitim kurumları bulunmaktaydı. Ancak ilerleyen dönemlerde bunların birçoğu ya kendiliğinden ya da devletin müdahalesiyle kapanmak zorunda kaldı. Örneğin Bursa'da faal olan Amerikan Kız Koleji, burada eğitim gören kızlardan üçünün Hıristiyan olduğu haberlerinin yayılması üzerine, bizzat Atatürk'ün direktifiyle kapatıldı.

İlerleyen yıllarda da Anadolu'daki misyonerlik aktivitelerindeki duraklama ve gerileme devam etti. Şüphesiz bunda, henüz yeni kurulmuş olan Cumhuriyetin izlediği genellikle içe dönük politikaların ve İkinci Dünya Savaşı'nın büyük tesiri olmuştur. Ancak, çok partili sisteme geçilmesine ve Türkiye'nin izlediği politikanın dışa açılmaya başlamasına paralel olarak misyonerlik faaliyetlerinin de yeniden canlanmaya başladığı dikkati çeker.

Günümüz Hıristiyan Kiliseleri ve Misyonerlik

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Hıristiyan dünyasında Mesih öğretisi inanlılarından oluşan kilisenin gerçek rolü ve Hıristiyanların ötekiler arasında üstlenmesi gereken işlev konusunda bir dizi önemli toplantı yapıldı. Kilisenin yeniden tanımlanması bağlamında önceki konsillerde alınan kararlar gözden geçirildi ve misyonerlik-kilise kurumu arasındaki sıkı ilişki vurgulandı. Buna göre kilise, yalnızca Hıristiyan inancına bağlı olan insanların oluşturduğu ve Hıristiyan cemaatin inanç ve ritüellerini ifade eden bir kurum değildir. Zira kilise, Yeni Ahit'te belirtildiği gibi İsa Mesih'in bedeni olarak aynı zamanda İsa Mesih misyonunun da ifadesidir. Bu bağlamda kilise kurumuna bağlı her organın ya da kilise ile ilişkili her kurumun en temel işlevi etrafa İsa Mesih öğretisini ifşa etmek ve İncillerde bizzat İsa tarafından yapılması istenen, bütün ulusların İsa Mesih yanlısı yapılmaları misyonunu yürütmektir. Dolayısıyla, bir TV tartışma programında konuşmacı olarak katılan bir Hıristiyan din adamının da belirttiği gibi,¹⁷ her kilise bir misyonerlik kurumudur. Kilisenin faaliyet alanı ise bütün ulusları kapsayan tüm yeryüzüdür. Böylelikle Pavluscu öğretiler etrafında şekillenen Hıristiyan inancının kiliseye yüklediği tarihsel misyon, yeniden vurgulanmıştır.

1962-1965 yılları arasında gerçekleştirilen 2. Vatikan Konsili, Katolik Hıristiyanlığın kendisini yeniden ifade etmesi ve Hıristiyan olmayan insanlara yönelik kilisenin geleneksel tavrını sorgulaması açısından önemli bir olay olarak tarihe geçti. Bu konsile ilişkin belgelerde, diğer insanlara İsa Mesih mesajını götürmenin ve bu çerçevede onlara yönelik misyonerlik faaliyetlerinin önemi tekrar tekrar vurgulandı. Gerek bu konsilde ısrarla önemi vurgulanan dinler arası diyalog gerekse geleneksel misyon yöntem ve tekniklerinin güncellenmesi bağlamında, misyonerliğin daha verimli yürütülebilmesinin yolları tartışıldı.

1- Diyalog:

2. Vatikan Konsilinde gerek Müslümanlarla gerekse Hıristiyan olmayan diğer kişilerle ilişkilerin hangi boyutta olması gerektiğine dair önemli kararlar alındı. Örneğin Müslümanlara yönelik belgede, İslamın tarih boyu hep olumlu meyveler verdiği ve Müslümanların gerek İsa'ya gerekse Meryem'e büyük saygı duydukları belirtildikten sonra, her ne kadar tarihte Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında bir takım olumsuz hadiseler yaşandıysa da artık her iki dinsel topluluk arasında daha yapıcı ve olumlu ilişkilerin kurulmasının gerekliliği vurgulandı. Ayrıca kilisenin çeşitli belgelerinde ve toplantılarında, günümüz dünyasında yaşanan çeşitli krizler ve insanlığın yüz yüze kaldığı çeşitli sorunlara karşı dinler arası diyalogun ne kadar önemli olduğunun altı çizildi. Bununla birlikte yine çeşitli kilise belgelerinde ve yakın zamanlarda alınan kararlarda, dinler arası diyalogun diğer inanç bağlularına Hıristiyan misyonunu ulaştırmanın önemli bir aracı olduğu belirtildi. Bir başka ifadeyle, buna göre kilisenin anlayışına göre dinler arası diyalog, misyonerlik faaliyetleri açısından olmazsa olmaz bir araçtır.

Böylelikle kilise öncülüğünde, gerek Müslümanlarla gerekse diğer inanç bağlularıyla (hatta ateistler ve benzeri diğer kişi ve cemiyetlerle) diyalogu öngören çeşitli toplantılar düzenlendi. İfade ettiğimiz gibi, toplumlar arası barışın tesisi ve açlık, fakirlik, şiddet, anarşi ve kaos gibi insanlığın geleceğini tehdit eden sorunlara karşı evrensel işbirliği gibi görünür amaçların ötesinde kilisenin bu toplantılardaki temel amacı, ötekilere Hıristiyan misyonunun anlatılması açısından uygun ortamın oluşturulmasıydı.

Her ne kadar kilise dinler arası diyalogu, misyonerlik faaliyetleri için bir zemin kabul etse de diyalog süreci, diyalog kurulan toplumların ve dinsel geleneklerin de uygun şartlar oluştuğunda kendilerini Hıristiyanlara anlatmaları ve kendi inançlarını Hıristiyan inançlarına karşı ifade etmeleri ortamını da oluşturmaktadır. Dolayısıyla diyalog, eşit şartlarda ve yetkin kişiler tarafından yürütüldüğünde, bu süreç, yalnızca bir tarafın hegemonyacı dayatmaları şeklinde gerçekleşmeyecek, farklı inançlar ve kültürlerin birbirlerini tanımaları ve birbirlerine karşı kendilerini ifade etmeleri

¹⁷ ATV Cevizkaşuğu programına katılan Katolik Kilisesi yetkilisi Çedolini.

şeklinde cereyan edecektir. Bu da diyalogu, yalnızca Hıristiyanlığın yayılmasının vazgeçilmez bir yolu olarak gören ve diyalog sürecini bu bağlamda oluşturmaya çalışan kilisenin planını altüst edecektir.

Nitekim kilise, son dönemlerde diyalog ile hedeflediği şeylerin ne kadar gerçekleşip gerçekleşmediğini sorgulamaktadır. Hatta kimi kilise yetkilileri, görünürde barış, hoşgörü, uzlaşma vb hususları ön plana çıkaran diyalogun, kilisenin asli görevi ve önceliği olan misyonerliği ikinci plana ittiğini, Hıristiyan misyonunun diyalogdan olumsuz etkilendiğini, dolayısıyla kilisenin diyaloga ilişkin tutumunu yeniden gözden geçirmesi gerektiğini ifade etmektedirler.

Diyalog bize ve kültürümüze yabancı bir kavram değildir. Zira Kur'an, diğer inanç bağlarına diyalog kapısını sürekli açık tutmakta ve onlara Tevhid inancı temelinde bir arada olmayı teklif etmektedir (Ali İmran 64). İslam, Müslümanları, hakikatin ifadesi ve kurtuluşun yegane yolu olarak gördüğü Tevhid ilkesini bütün insanlara iletmekle ya da kurtuluşun vesilesi olan bu doğru'yu diğer insanlarla da paylaşmakla görevlendirmekte ve bu çerçevede "hakkı ve sabrı tavsiye etmenin" veya "iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmanın" zararda olmayan insanların özellikleri olduğunu vurgulamaktadır. Aynı şekilde tarih boyu Müslümanlar, farklı inanç bağlı kimselerle bir arada yaşamışlardır; çok kültürlülük ve çok inançlılık Müslümanlara yabancı değildir. En azından Anadolu'da İslam'dan Hıristiyanlık ve Yahudiliğe, Yezidilikten diğer çeşitli heterodoksal akımlara kadar birçok inanç sistemi yüzyıllardır aynı coğrafyayı paylaşmışlar ve zaman zaman çeşitli dış ve iç kıskırtmalar nedeniyle vuku bulan bazı olumsuz olaylar dışında birbirleriyle barış ve hoşgörü ortamı içerisinde yaşamışlardır.

Dolayısıyla Hıristiyanlarla ve diğer inanç bağlarıyla (aynı şekilde ateistler ve benzeri kimselerle) diyalog kurmak, onlara ve inançlarına saygı göstermek, onları anlamaya tanımaya çalışmak, İslam'ın da öngördüğü barış ve huzur ortamının tesis edilmesi için zorunludur. Hıristiyanlar ya da başkalarıyla eşit şartlarda diyalog toplantılarını yürütecek yetkin/aydın kişilerin yetiştirilmesi, diyalogu misyonerliğin bir yolu olarak gören ve düzenledikleri diyalog toplantılarından bu gayeye yönelik sonuçlar elde etmeye çalışan kilisenin çabalarını boşa çıkaracaktır.

2- Evangelizm

Diyalog kavramıyla birlikte, misyonerlik faaliyetlerinde ön plana çıkarılan bir diğer kavram evangelizm ve evangelizasyon oldu. Hıristiyan mesajının/öğretisinin ya da iyi-haberinin bütün insanlara iletilmesi anlamına gelmekte olan bu terim, özellikle misyonerlik teriminin Hıristiyan olmayan kültürler ve bağluları arasında oluşturduğu olumsuz imajı değiştirmek amacıyla kullanılmaya başlandı. Aslında evangelion yani "iyi haber, müjde" terimi İsa Mesih'in hayat hikayesi ve mesajını konu edinen dinsel metinler içinler kullanılmaktadır ve Yeni Ahit metinlerinde Pavlus'un yaydığı bir iyi haberdan bir müjdeden bahsedilmektedir. Dolayısıyla evangelizm, Hıristiyan müjdesinin yayılmasıyla ilgili tarihsel geleneğin yeniden vurgulanmasını hedeflemektedir.

Evangelizmin muhatabı yalnızca Hıristiyanlık dışı diğer din mensupları değil, dine karşı ilgisiz kalan Hıristiyan halklar da dahil tüm insanlar olarak görülür. Dolayısıyla evangelizm, misyonerlikten farklı olarak hem Hıristiyanlara hem de Hıristiyan olmayanlara yönelik İncil mesajının sunulması amacıyla yöneliktir.

Evangelizm kavramı özellikle Protestan misyonerlik faaliyetlerinde anahtar bir kavram olarak kullanılmaktadır. Bugün birçok evangelik kilise, kurduğu misyoner teşkilatlarıyla dünyanın dört bir tarafında Hıristiyanlık propagandasını yürütmektedir.

3- Sosyal Adaletin Temini

Çağdaş misyonerliğin tanımlanması bağlamında kilisenin üzerinde durduğu önemli bir kavram sosyal adalet kavramıdır. Kilise resmi belgelerinde, yeryüzünün farklı bölgelerinde insanların karşı karşıya olduğu eşitliksizliklere ve adaletsiz paylaşımlara dikkat çekilmekte ve Hıristiyan misyonunun bu insanlara ulaştırılabilmesi için misyonerlik esnasında bu sorunlara yönelik çabalara da mutlaka yer verilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bu bağlamda açlık, fakirlik, işsizlik ve kaos ortamlarına ilgisiz kalınmayacağı vurgulanarak bu sorunlarla uğraşmanın tanrısal mesajın insanlara iletilmesiyle

yakından irtibatlı olduğu belirtilmektedir. Özellikle İsa Mesih'in fakirlere ve açlara yönelik yaklaşımını ele alan kutsal metinlerden hareketle, bu insanların sorunlarıyla ilgilenmenin, kilisenin temel görevleri arasında olduğu ifade edilir. Böylelikle kilise, misyonerlerin dünyanın fakirlik, yoksulluk, açlık vb felaketlerle cebelleşen bölgelerinin halklarına gidip, onların sorunlarıyla yüzleşmelerinin, bu sorunlara karşı çözümler üretmelerinin, bu insanların İsa Mesih'in mesajını almaları açısından son derece önemli olduğunu düşünmektedir.

Örneğin, uzun süre çeşitli Müslüman toplumlar arasında Hıristiyanlığı yayma faaliyetlerinde bulunan Fransızkan misyonerlerin, misyonerliğe hazırlık bağlamında, aralarında misyonerlik yapacakları halkları tanıma ve yürütecekleri faaliyet öncesi halkın sempatisini kazanma amacına yönelik uyguladıkları metotlarıyla ilgili olarak diğer Hıristiyan misyonerlere yaptıkları şu öneriler oldukça ilginçtir:

... bütün Hıristiyan misyonerler, bir yere, bir kültüre veya belirli bir halk arasına gitmeli; orada onların yaşam tarzlarını öğrenmeli, onları dinlemeli/gözlemeli, bir Hıristiyan olarak onların arasında yaşamalı, insanların ihtiyaçlarını öğrenmeli ve buna yardımda bulunmalı, İncil vaazı (daveti) için uygun bir zamanı beklemeli.¹⁸

4- İncil Mesajının Farklı Kültürel Yapılara Adaptasyonu

Günümüz kilisesinin, yine misyonerliğe ilişkin geleneksel Hıristiyan yaklaşımından hareketle, önemle üzerinde durduğu bir konu, farklı dinsel ve kültürel yapıya sahip topluluklara/halklara Hıristiyan mesajı götürülürken, o toplumların aşına oldukları dinsel ve kültürel yapıya uygun tarzda Hıristiyan mesajının yorumlanması, biçimlenmesi ve o toplumlara bu şekilde sunulmasıdır. Katolik misyonerlik çevrelerinin "inkültürasyon", Protestanların ise "contextualization" kavramlarıyla ifade ettikleri bu metot, Hıristiyan inancına ve değerlerine karşı tarihten ve kendi kültürel değerlerinden kaynaklanan bir bakış açısıyla olumsuz tutumlara sahip olan toplumların, Hıristiyanlığa karşı bu olumsuz yaklaşımlarını gidermeyi ve onların kendi kavram ve değerleriyle Hıristiyanlığı tanımalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Özellikle İslam ülkelerine ve yurdumuza yönelik misyonerlik faaliyetlerinde yoğun şekilde kullanılan bu metodoloji, kaynağını yine Hıristiyanlığın kutsal kitabından almaktadır.

Yuhanna İnciline göre İsa Mesih, talebelerine, "size esenlik olsun; Baba beni gönderdiği gibi ben de sizi gönderiyorum" demiş ve bunu söyledikten sonra onların üzerlerine üfleyerek "Kutsal Ruh'u alın, kimin günahlarını bağışlarsanız, bağışlanmış olur; kimin günahlarını bağışlamazsanız bağışlanmamış kalır" demiştir (Yuhanna 20:21-23). Hıristiyan inancına göre tanrısal oğul İsa Mesih, insanlara iyi mesajı iletmek ve onları kurtuluşa sevk etmek için yeryüzünde bir insan şeklinde bedenleşmiş ve bir Musa hukukuna bağlı bir Yahudi gibi yaşamış, sonunda günahkar ilan edilerek çarmıha gerilmiştir. İnsanlığın aydınlanması ve kurtuluşa iletilmesi için bizzat İsa'nın şahsında gerçekleşen bu metot, yani mesajın iletilebilmesi için muhatap alınan insanların kültürel değerlerine ve yaşam biçimlerine adaptasyon, bütün Hıristiyan misyonerler için de geçerlidir. Zira yukarıda alıntılıdığımız ifadesinde bizzat İsa'nın kendisi bunu söylemektedir. Bundan başka Hıristiyanlar, yukarıda da hakkında kısaca bilgi verdiğimiz ilk Hıristiyan misyoner Pavlus'un da yaşamında bunu uyguladığını, misyonerlik görevi esnasında oldukça esnek bir tutum izlediğini, gerektiğinde Yahudiye Yahudi ve Yahudi olmayana Yahudi değil gibi davrandığını düşünürler. Bütün bunlardan hareketle Hıristiyan misyonerler, birazdan maddeler halinde sıralayacağımız gibi, misyonerlik faaliyetlerinde İncil mesajının farklı kültürel yapılara adaptasyonuna oldukça önem verirler.

¹⁸ Nazir-Ali, M, *Mission and Dialogue: Proclaiming the Gospel Afresh in Every Age*, London: SPCK 1995, s. 56.

Misyonerlerin Üçüncü Dünyaya Yönelik Faaliyetlerine Hazırlık Aşaması Olarak Uyguladıkları Genel Yöntemler

1- Misyona faaliyetleri için uygun, elverişli hedef kitleler/toplumlar belirlemek. Misyonerlik aktivitelerine başlamadan önce dikkatle üzerinde durulması gereken en önemli konu budur: Aktivitelere konu olacak hedef insanların tespit edilmesi. Peki, misyonerlik faaliyetlerinde önceliğe sahip olan hedef kitleler kimlerdir?

- Ekonomik ve/veya sosyal ve siyasal sıkıntı çeken yöre halkları; fakir ülkeler
- Mülteciler ve sürgünler
- Etnik ya da kültürel açıdan azınlık statüsünde görülenler ya da kendilerini böyle görenler ve tanımlayanlar. Bu gruplar arasında da özellikle
 - Kendisini etnik açıdan azınlık görenler. Örneğin ülkemizde kendisini Kürt, Çerkez, Gürcü, Laz vb etnik kimliklerle tanımlayanlar; Afrika ülkelerinde çoğunluğun arasında kendisini farklı kabile kimlikleriyle tanımlamayı ön plana çıkaranlar gibi.
 - Çeşitli mezhepler (özellikle heterodoks akımlar) ve azınlık statüsündeki dinsel akım bağlıları. Örneğin Ortadoğu ülkelerinde yaşayan Nusayrilere, Yezidilere, Dürzilere, Alevilere, Babilere, Bahailere, Kadiyanilere, Sabiilere vb akımlar.
- Tarihsel olarak Hıristiyan bir geçmişe/kökene sahip olanlar
- Savaş, iç çatışma ve kaos ortamında olan yöre halkları

Burada üzerinde durulması gereken önemli bir husus şudur: Neden misyonerler, Hıristiyan Batı ülkelerinde hızla yoğunlaşan din dışlıkları ve Hıristiyan inancına ilgisiz kalan Batı halklarını değil de yukarıda sıraladığımız üçüncü dünya halklarını ve bu arada Müslüman halkları kendilerine öncelikli hedef seçmektedirler? Esasen burada, günümüzde Hıristiyanlığın gerçekten Batının dini olup olmadığı da sorgulanmalıdır. Her ne kadar genelde halkın çoğunluğu Hıristiyan görünse de bugün Batı insanının birçoğunun Hıristiyanlıkla ilişkisi pamuk ipliğiyle bağlıdır. Günümüzde muhafazakarlığıyla ünlü İngiltere’de bile kiliseye bağlı olan Hıristiyanların oranı yüzde onun altındadır. Bu oran diğer Avrupa ülkeleriyle ABD’de de çok fazla değişmemektedir. Yine 1990’lı yılların başında Noel öncesi bir dönemde kilisenin ibadet günü olarak kabul ettiği Pazar günleri alışveriş merkezlerinin açık olup olmaması konusunda İngiltere’de yapılan bir kamuoyu yoklamasında, işyerlerinin açılmasına dini yönden karşı çıkan kiliseyi destekleyenlerin oranı da yine yüzde on civarında kalmıştır. Buna karşılık Hıristiyanlığın en fazla rağbet gördüğü ya da kiliseye bağlılık oranlarının oldukça yüksek olduğu yerlerin/halkların ise üçüncü dünya ülkeleri arasında yer alan Orta ve Latin Amerika ülkeleri, Afrika’nın Hıristiyan bölgeleri ve nispeten Hıristiyanlığı yeni kabullenmiş/kabullenmekte olan Güney Kore ve diğer bazı uzak doğu ve ön Asya halkları olduğu dikkati çekmektedir. Üçüncü dünya Hıristiyan halklarıyla yeni Hıristiyanlaştırılan bölgelerde bağlılarıyla nispeten sıkı ilişki içinde olan kilise ve Hıristiyan inancı, Hıristiyanlığın vatanı gibi görülen Batı’da gittikçe yalnızlaşmakta, Batı insanının Hıristiyan öğretilere ve yaşam tarzına fazla rağbet etmediği görülmektedir. Belki de bu nedenle günümüzde din değiştirmenin en yoğun yaşandığı yerler Batı ülkeleridir. Yine bu nedenle olsa gerek, İslam (ve ikinci sırada Budizm) Batı toplumları arasında hızla yayılmaktadır. Batının Hıristiyanlıkla ilişkisine dayalı bu durum göz önüne alındığında, neden misyonerlerin, Hıristiyan kültürüyle iç içe yaşayan ama Hıristiyanlığa ilgisiz kalan Batılılardan çok üçüncü dünya ülkelerini ve Müslüman toplumları Hıristiyanlaştırmayı hedefledikleri daha iyi anlaşılabilir.

2- Misyonerlerin, faaliyetlerine hazırlık aşaması olarak uyguladıkları ikinci yöntem, hedef seçilen topluma yerleşmedir. Topluma yerleşmede dikkat edilecek en önemli husus, doğal olarak o toplumun (halkın, devletin veya devlete bağlı kolluk kuvvetlerinin) dikkatini çekmemek, bir başka ifadeyle Hıristiyan misyoner olarak deşifre olmamaktır. Bunun için Hıristiyan misyonerler üçüncü dünya ülkeleriyle İslam toplumlarında genellikle kendilerini gizleyecek ve faaliyetlerine örtü olacak ikinci,

hatta üçüncü bir meslek edinirler. O ülkelere bu mesleklerle ilişkili paravan kurum ve kuruluşlar aracılığıyla giderler ya da gönderilirler. Misyonerlerin aktif olarak çalıştıkları kurum ve kuruluşlar ise şunlardır:

- Çeşitli ulusal ya da uluslar arası yardım kuruluşları. Özellikle fakir ve yoksul ülkelere yönelik gıda yardımını üstlenen teşkilatlarda misyonerler yoğun faaliyet göstermektedirler. Bu çerçevede, örneğin, ülkemizde yakın geçmişte vuku bulan deprem felaketinde ABD, Avrupa ülkeleri ve Güney Kore merkezli misyonerlik teşkilatlarının örgütlediği kuruluşlar, gıda, ilaç vb yardımlar iletmek bahanesiyle deprem yöresine gelmişler; buralarda eğitim ve gençlik kampları kurmuşlar ve böylelikle misyonerlik faaliyetlerine uygun zemin oluşturmaya çalışmışlardır.
- Sosyal hizmet teşkilatları. Bugün ABD ve Avrupa ülkeleri merkezli yüzlerce sosyal hizmet teşkilatı, çeşitli misyoner kuruluşları olarak çalışmaktadırlar.
- Eğitim kurumları, yabancı okullar, yabancılarla ilişkili eğitim kurumları ve kurslar. 19. yüzyıldan itibaren misyonerlerin yoğun faaliyette buldukları alan eğitim alanı olmuştur. Üçüncü dünya ülkelerinde açılan binlerce, on binlerce eğitim kurumu çatısı altında Hıristiyanlık propagandası yürütülmüştür/yürütülmektedir. Şüphesiz bu okulların tamamına yakını Hıristiyan din eğitimi dışında bir amaçla açılan okullardır. Fakat bu okullarda idareci, öğretmen, danışman vb sıfatlarla görevlendirilen Hıristiyan misyonerler, farklı maskeler altında gerçek görevleri olan misyonerliği ifa etmeye çalışmışlardır.
- Dil merkezleri. Misyonerlerin özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren rağbet ettikleri bir alan da dil merkezleri olmuştur. Bunda İngilizce'nin adeta bir dünya dili haline gelmesinin büyük rolü vardır. Bugün, bütün İslam ülkelerinde gerek yerli girişimcilerin çabalarıyla gerekse uluslar arası dil okullarının şubeleri olarak açılan dil merkezlerinde öğretmen olarak çalışanların azımsanamayacak miktarı, aynı zamanda misyonerlik faaliyetlerinde bulunmaktadır. Misyonerlik teşkilatlarının kurduğu ve örgütlediği, merkezi genellikle ABD ya da Avrupa'da bulunan, uluslar arası öğretmen yetiştirme, yerleştirme ve meslek edindirme kuruluşları, üçüncü dünya ve İslam ülkelerinde bulunan bu dil okullarının öğretmen ihtiyacını, en hızlı ve ucuz şekilde karşılamakla görevlidir.
- Turizm büro ve acentaları
- Yabancı elçilikler, konsolosluklar
- Yurtdışından idare edilen ya da din adamlarının yurtdışından atandığı kiliseler ve manastırlar.
- Son olarak çeşitli paravan ya da reel ticari, iktisadi kuruluşlar. Bu konuda verilecek şu örnek, konunun anlaşılmasına yardımcı olacaktır. 20. yüzyılın son çeyreğinde Malezya'da Hıristiyanlığın yayılması faaliyetleri için ülkeye gönderilen profesyonel misyonerler Mike ve Cindy Bowen çifti, anılarında bu ülkeye doğrudan misyoner olarak girişlerinin mümkün olmadığı için, bir Müslümanın sahip olduğu fakat yönetim kurulunda Hıristiyanların da bulunduğu bir peyzaj şirketi aracılığıyla ülkeye girdiklerini anlatır. Bu konuda şu sözler çok anlamlıdır: "Bizi kiralayan şirketin sahibi Müslümanlardı; fakat yönetim kurulunda bazı Hıristiyanlar da vardı, onlar bizim bu işe girmemize yardımcı oldular. Müslümanların sahip olduğu bir şirketin, Malezya'da İncil mesajını yaymamız yolunu bize açması gerçekten komik bir şey. Ama, kötüyü de sevmelisin!"¹⁹

3- Topluma dil, kültür ve sosyal ve geleneksel yaşam açısından adaptasyon.

4- Toplumu tanıma, toplumsal değerlerin (sosyo-kültürel yönden) güçlü ve güçsüz yönlerini etüt etme, toplumsal çatışma ve birleşme noktalarını kavrama.

5- Son olarak yerleşilen toplumun inanç yapısını, dinsel değerlerini ve dinsel kaynaklarını inceleme ve misyonerlik faaliyetleri açısından bunları değerlendirme.

¹⁹ <http://www.peopleunitedforreligiousfreedom.org/missionaries.htm>.

İslam Ülkelerine ve Yurdumuza Yönelik Misyonerlik Faaliyetlerinde Kullanılan Yöntemler

Pavluscu misyon anlayışının “takiyye” ve “gerektiğinde olmadığı gibi gözükmek” ilkesini temel alan günümüz misyonerlerinin, İslam toplumlarında misyon faaliyetlerini yürütürken dikkat etmeleri gereken hususlara ilişkin sayısız çalışma (kitap, makale, tez, web sayfası vb) yayınlanmıştır. Çeşitli misyon merkezleri, misyonerlik eğitimi veren kurumlar ya da eğitilmiş misyonerler ve akademisyenlerce kaleme alınan bu çalışmalarda, Müslümanlara Hıristiyan mesajının nasıl iletileceğinin, onları ürkütmeden nasıl yaklaşılacağına ilişkin yolları öğretilmektedir. Örneğin ABD merkezli bir misyonerlik kuruluşu olan International School of Theology'nin web sitesinde, kendisinin de bir İslam ülkesinde misyoner olarak çalıştığı vurgulanan Charles D. Egal, “Ministering to Muslims” başlıklı yazısında Müslümanlar arasında kullanılacak metod ve yöntemlerle ilgili olarak kısaca şu hususlara değinir:

- Müslümanlarla irtibatla toplumun din dilini kullanmak.
- Dua ve vaazlarda Kur'an'dan ve İslam kültüründen, Hıristiyan teolojisiyle uyum içinde olan ya da teolojik açıdan sorun olmayan pasajları, ifadeleri ve örnekleri kullanmak. Egal, örneğin Fatiha suresinin bunun için çok uygun olduğu belirtir. Ancak zaman zaman da şu uyarıyı yapar: Kur'an'dan bazı kısımları kullanırken kesinlikle muhataba Kur'an'ın bir vahiy olduğu ya da olabileceği izlenimi verilmemelidir.
- Müslümanları iyi anlamak ve onlarla giyim kuşam, yaşam, adetler, dil vb konularda özdeşleşmek. Örneğin Müslümanların uygulaması olan Cuma ibadetine paralel olan Cuma vaazları düzenlenebilir, ev kiliselerinin liderleri (rahip veya pastörleri) imam şeklinde sunulabilir/teviz edilebilir, ev kiliselerine girerken ayakkabılar çıkarılabilir, aynı şekilde Müslümanların uyguladıkları doğum ve ölüm törenleri, bayramlar vb adetler Hıristiyan teolojisi bağlamında gözden geçirilerek bunlara riayet edilebilir ve son bir örnek olarak Müslümanların çok önem verdikleri abdest, bir günah itirafı ve Tanrıya yakarışın yeni yolu olarak kabul edilebilir.
- Müslüman halkın tepkisini çekecek/çekebilecek tavır ve davranışları gizlemek ya da ertelemek. Örneğin Egal, Müslümanların tepkisini çeken kiliseler yerine cemaat evleri (ev kiliseleri) oluşturulabileceğini, yine tepki çeken vaftiz törenlerinin ertelenebileceğini ya da dikkati çekmeyecek şekilde yapılabileceğini belirtir.
- Misyonda mümkün olduğunca yerli halktan kişileri kullanmak.

Egal, bu önerilerinin (ya da bizzat kendisinin misyon faaliyetlerinde tatbik ettiği bu metodların) haklılığının gerekçesini ise, bu şekilde Hıristiyanlığa ilgi duyup İslam'dan Hıristiyanlığa giren bir kişinin, hâlâ İslam kültürüyle ilişkisini sürdüreceği ve kendi toplumunda Hıristiyan misyonunun temsil edilip yayılmasında daha aktif olarak görev yapabileceği şeklinde açıklamaktadır. “Böylelikle dine girmiş olan bir kişi kendi toplumuyla kalacak ve İncili daha iyi yayma imkanı bulabilecektir. Ayrıca bu metod, Hıristiyan olmanın Batılı olma demek olduğu şeklindeki yanlış anlamayı da ortadan kaldıracaktır.”²⁰

Karadeniz Bölgesinde Yoğunlaşan Faaliyetler

1- Misyonerlik

Anadolu'da faaliyet gösteren misyonerlik teşkilatları öteden beri özellikle Anadolu'nun Batı ve iç kesimlerini, bu yörelerdeki ulaşım ve iletişim imkanlarının daha elverişli olması, yabancı elçiliklerle konsolosluk hizmetlerinin buralarda yoğunlaşması ve bu bölgelerde yaşayan halkın Anadolu'nun diğer bölgelerine nazaran daha kozmopolit bir yapıda ve yabancı kültürel değerlere daha

²⁰ Egal, C.D., “Ministering to Muslims”, <http://www.leaderu.com/isot/docs/minmuslim.html>.

açık olması gibi nedenlerle, kendilerine hedef seçmişler; çalışmalarını buralarda yoğunlaştırmışlardı. Karadeniz (özellikle Doğu Karadeniz), Doğu Anadolu ve Kapadokya yöresi olarak da adlandırılan Niğde, Nevşehir ve Kayseri yöreleri ise, 20. yüzyılın son çeyreğine kadar misyonerlerin fazla rağbet etmedikleri bölgeler olarak kaldı. Son yıllarda misyoner teşkilatları, kendileri açısından el değmemiş bakir yöreler olarak görülen bu bölgelerde faaliyetlerini artırmaya başladılar.

Doğu Karadeniz bölgesinde öteden beri aktif olan Katolik kiliseler bulunmaktadır. Bunlardan Samsun'daki kilise Mater Delarosa, 19. yy'ın ikinci yarısından itibaren bölgede faaliyettir. Geçmişte bir ara kapalı kalmış, ancak sonradan yeniden açılmıştır. Günümüzde Fransa Strazburg başpiskoposluğunun dinsel denetimi altında faaliyet gösteren bu kilise, Samsun merkezli Katolik misyon faaliyetlerinin odağı konumundadır. Kilisenin yerli cemaati yok gibidir. Aslında Katolik inancı, tarihsel olarak da Anadolu'ya yabancı bir akımdır; dolayısıyla bu kilise Samsun'un bir liman ve ticaret şehri olması ve şehre dışarıdan gelen/gelebilecek Katolik Hıristiyanlara hizmet etme amacıyla kurulmuştur. Ancak kilise son yıllarda yerli halka yönelik faaliyetlerini artırmıştır. Kilisenin şimdiki papazı Pierre Brunissen'in sık sık, misyonerlik faaliyetlerinde bulunmadıkları, ancak kiliseye gelip kendilerinden Hıristiyanlıkla ilgili bilgi talep edenlere Hıristiyanlığı anlattıkları yolunda açıklamalarına rağmen,²¹ yöre halkının, kilisenin yoğun Hıristiyanlık propagandası yaptığı, gençleri iş ve eğitim vaadiyle kiliseye gelmeye teşvik ettiği konusunda şikayetleri vardır. Hatta bu nedenle kilise aleyhine açılan çeşitli davalar da söz konusudur. Bugün, Samsun'da çoğunluğu gençlerden oluşan 30 civarında kişinin (bunlardan bir kısmı Anadolu Liseleri ile çeşitli özel kolejlerde öğrencidir) kiliseyle irtibatı vardır. Bu kişilerin büyük çoğunluğu yalnızca sempatizan konumundadır. Kilise papazı, kilisede ve kilise dışında Latince, ve diğer Batı dilleri dersleri de vermektedir. Bu faaliyetleri dışında kilise papazı, gayrimüslimlerle ilgili çeşitli tarihsel olayların takibini yapıyor olarak da görünmektedir. Örneğin, çok öncelerde mevcut olan ancak sonradan şehir planlaması esnasında yıkılan Hıristiyan mezarlığının yeniden tahsis edilmesi konusunda girişimlerde bulunmuş ve bildiğimiz kadarıyla bunun sonucu olarak Kıranköy mezarlığında bir yerin Hıristiyan Mezarlığı olarak tahsis edilmesini sağlamıştır.

Periyodik olarak zaman zaman başta Fransa olmak üzere çeşitli ülkelerden Katolik din adamları ve kilise yetkilileri, Samsun'a gelmektedirler. Bu ziyaretlerin amacı dışarıya basitçe kilise ve Fransız papazın ziyareti olarak yansıtılmaktadır. Ancak kişisel olarak yaptığımız inceleme ve görüşmelerde bu ziyaretlerin aynı zamanda Samsun ve civarındaki (Trabzon'daki) Katolik aktivitelerin yerinde denetlenmesi kiliselerin ve papazların sorunlarıyla kiliselerle yöre halkı arasındaki irtibatın incelenmesi amacıyla yönelik olduğu anlaşılmaktadır.

Doğu Karadeniz'de Trabzon'da aktif olan Katolik kilisesi bünyesinde de benzer faaliyetler yürütülmektedir.

Yörede Katolik misyonerlik faaliyetleri dışında, çeşitli Protestan teşkilatlarına bağlı yoğun misyonerlik faaliyetleri yürütülmektedir. Bu faaliyetler özellikle Samsun ve Trabzon'daki üniversitelerle Doğu Karadeniz sahili boyunca yer alan merkezlerdeki Anadolu liseleri ile özel kolejlerde yoğunlaştırılmaya çalışılmaktadır. Protestan misyoner faaliyetlerinde özellikle iki grup dikkati çekmektedir. Bunlardan ilki Kurtuluş Kilisesidir. Türkiye'de Ankara merkezli bu kilise çerçevesinde Kore ve Çin asıllı olan çeşitli ABD vatandaşları, dil okulları ve kurslarda İngilizce öğretmeni, meslek edindirme ve uluslar arası eğitim faaliyetleri merkezi vb paravan kuruluşların yöre temsilcisi veya benzeri yollarla Samsun ve diğer şehirlere yerleşmekte; buralarda yaptıkları hazırlık çalışmalarını tamamladıktan ve belirli bir sempatizan ve çekirdek cemaat edindikten sonra yerlerine başkalarını bırakarak yöreyi terk etmektedirler. Bu yabancı misyonerlerin yöreyi terk etmelerinde, misyoner olarak deşifre olmalarının/edilmelerinin ve emniyet güçlerince faaliyetlerinin izlendiğini düşünmelerinin de büyük etkisi vardır. Bir başka Protestan misyoner hareket, İstanbul merkezli Presbiteryen Kilisesidir. Bu kilise de özellikle Trabzon ve Rize civarında aktiviteleri artırmış durumdadır. Ayrıca Almanya merkezli Protestan Havariler Kilisesi gibi kiliseler de kendilerine taraftar bulmak amacıyla yoğun bir faaliyet içindedirler. Bu kiliseler özellikle Almanya'daki Türk işçi aileleri arasından edindikleri taraftarlarını misyoner olarak kullanmak suretiyle yörede cemaatler kurmaya çalışmaktadırlar.

²¹ Örneğin bu konuda en son bir aylık mecmuaya verdiği röportaj vardır. Bkn. Umut, Ocak 2002, sayfa 3.

Doğu Karadeniz yöresinde faaliyet gösteren protestan misyoner teşkilatları ev cemaatleri metoduyla çalışmaktadırlar. Ev kiliseleri olarak da adlandırılan dairelerde ya da evlerde haftada bir toplanmak, dua etmek, yapılan ve yapılacak faaliyetleri görüşmek ve misyon faaliyetinde bulunulacak sempatzanları belirlemek konusunda çeşitli görüşmeler yapılmaktadır. Bugün OMÜ personeli ve öğrencilerinden (özellikle Tıp Fakültesinde) oluşan Protestan Hıristiyanlar ve sempatzanları bünyesinde toplayan çeşitli ev kiliselerinin bulunduğu bilinmektedir.

Bu gruplardan başka başta Samsun olmak üzere Doğu Karadeniz sahil şeridindeki yerleşim birimlerinde, Yahova Şahitleri ve Bahailik gibi akımların misyonerlik faaliyetlerine de rastlanmaktadır. Bu faaliyetler, özellikle bu gruplara bağlı olan ve yöredeki üniversitelere öğrenci olarak dışarıdan gelen öğrenciler tarafından yürütülmektedir.

Diğer bölgelerde olduğu gibi, Karadeniz bölgesinde de misyonerlik faaliyetleri yörede yerleşik olan veya memur ya da öğrenci olarak bulunan Alevi vatandaşlar ile kendilerini Kürt, Çerkez, Gürcü, Laz vb kimliklerle tanımlayanlar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bundan başka, dini ve milli hassasiyetleri zayıf, sosyal ve ekonomik sıkıntı yaşayanlar da yörede faaliyet gösteren misyonerlerin potansiyel hedefi konumundadır. En azından, kişisel olarak tanıdığımız Hıristiyanların ve sempatzanlarının büyük kısmının böyle olması bunu desteklemektedir.

2- Pontusçuluk

Anadolu'nun Batı bölgeleri gibi Doğu Karadeniz bölgesi de 19. yy sonlarından itibaren, Anadolu'da ayrılıkçı hareketleri örgütlemek, azınlıkları devlete karşı kışkırtmak ve başta Yunanistan olmak üzere çeşitli Batı ülkelerinin Anadolu'ya yönelik tarihi emellerini gerçekleştirmek amacıyla oluşturulan birçok yıkıcı/bölücü örgütün üssü haline geldi. Başta Merzifon ve Havza yöresi olmak üzere kurulan birçok Pontusçu dernek ve örgüt, 20. yy başlarında, yöredeki azınlıkları devlete ve Müslüman halka karşı kışkırtmak ve tedhiş hareketlerine yöneltmek görevini üstlendi. Ayrıca bu örgütlerin üstlendikleri bir diğer önemli görev ise, yörede, Müslüman halkın aslen Türk ve Müslüman olmadıkları, asıllarının Rum veya -Rize ve Artvin yöresinde yaşayanlar için- Ermeni olduğu ve zorla Müslümanlaştırıldıkları propagandasını yürütmektir.

İstiklal Savaşı ve ardından Cumhuriyetin kuruluşu sonrası genel misyonerlik faaliyetleri gibi yöredeki Pontusçu faaliyetlerde de bir duraklama yaşandı. Ancak son yıllarda, yine misyonerlik faaliyetlerinde olduğu gibi Pontusçu faaliyetlerde de yeniden bir canlanma görülmektedir.

Yöredeki Pontusçu faaliyetlerin organize edildiği merkez başta Yunanistan olmak üzere çeşitli dış ülkelerdir. Giresun Jandarma Bölge Komutanı Tuğgeneral Baki Onurlubaş'ın basına yansıyan demecinde de vurgulandığı gibi,²² Trabzon ve ilçelerini merkez seçen bu hareket Yunanistan'daki çeşitli dernekler tarafından desteklenmektedir. Eğitim ve iş vaadiyle yöredeki fakir gençler toplanıp Yunanistan'a götürülmekte ve turizm adı altında yapılan gezilerde yöre halkına Pontusçuluk propagandası yapılmaktadır. Örneğin Tonyalı öğrencilerimizle yaptığımız kişisel görüşmelerde de son yıllarda Yunanistan'dan gelen grupların sistematik olarak Tonya ve köylerini dolaştıklarını, kendilerinin aslen burada yaşayan halkın akrabaları olduklarını, Hıristiyan ve Rum olduklarından dolayı zorla Yunanistan'a sürüldüklerini söylediklerini anlamaktayız. Bu şekilde yapılan propagandalarla, yöre halkının Rum ve Yunan sempatzanı yapılmaya çalışıldığı, buradaki halka asıllarının Rum olduğu ve zorla Müslümanlaştırıldıkları kanaatinin benimsetilmeye çalışıldığı ortadadır.

Yöredeki Pontusçu faaliyetlerle misyonerlik aktiviteleri arasında da sıkı bir bağ bulunmaktadır. Zira her iki hareketin de birleştiği geri plan siyasal Hıristiyanlık anlayışıdır. Kökü ABD, Almanya, Fransa ve İngiltere'deki Katolik ve Protestan misyonerlik teşkilatlarıyla kökü Yunanistan'da olan ve Rum Ortodoks Hıristiyanlığı merkezinde yörede Rum milliyetçiliğini ve Yunan sempatzanlığını yaymaya çalışan Pontusçu teşkilatlar Hıristiyanlık ekseninde birleşmektedirler. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, misyonerlik teşkilatları öteden beri Hıristiyanlığın siyasallaşmasına paralel olarak, Hıristiyanlığı resmi din anlayışı olarak benimseyen ve kendi anladığı Hıristiyanlık

²² Radikal, 5 Aralık 2001.

öğretisini, kendi siyasal ve kültürel egemenliğini yaymak ve etki/otorite alanını genişletmek amacıyla faaliyette bulunan imparatorlukların ve ulusların emrinde olmuştur. Dolayısıyla yöreye yönelik Yunan milli politikası olan Pontusçuluk idealini gerçekleştirmekte de Hıristiyan değer ve öğretileri misyonerler tarafından kullanılmakta, bu idealin gerçekleştirilmesinde yöre halkının Rum Hıristiyan kimliğine en azından sempatican hale getirilmesine çalışılmaktadır.

Misyonerlik Faaliyetlerine Karşı Alınacak Önlemler

Misyonerlerin ve misyonerlik faaliyetlerinin yıkıcı ve bölücü etkilerine karşı kısa, orta ve uzun vadede alınması gereken önlemler şöyle sıralanabilir:

1. Öncelikle misyonerliğin geleneksel anlamda yüzeysel değerlendirilmesinden vazgeçilerek daha gerçekçi ve ayağı yere basar tanım ve değerlendirmeler yapılmalıdır. Misyonerlikle ilgili yukarıda yapmaya çalıştığımız analitik çalışma bu yöndedir. Misyonerlikle ilgili yapılacak çalışmalarda ve misyonerlere karşı alınacak tedbirlerde, bizimle yüzyıllardır bir arada yaşamış ve hâlâ yaşamakta olan Hıristiyan vatandaşlarımızın inançlarını yaşama ve ifade etme hakları da gözetilmeli, onları küstürecek, soğutacak ya da kendilerini baskı altındaymış gibi gösterecek ortamların oluşumundan sakınılmalıdır. Bir diğer ifadeyle testi taşıyanla testi kıranlar aynı kefeye konulmamalıdır. Misyonerliğin doğru tanımı ve tahlilinde dikkat edilmesi gereken en önemli husus, bunun sıradan (ve masum) din ve inanç özgürlüğünden farklı bir yapıda olması, bir başka ifadeyle salt inanç ve ifade özgürlüğü sınırlarının dışında emeller taşımasıdır. Zira misyonerlik, gerek kökeni Pavlus'a kadar uzanan ve muhatapların Hıristiyanlaştırılması için her yolu kullanmayı caiz gören -dolayısıyla da açık, dürüst ve şeffaf olmayan- metoduyla, gerekse – daha da önemlisi- Hıristiyan geleneğini resmi öğreti olarak benimsemiş siyasal iktidarlarının egemenlik alanlarının genişletilmesinde ve buna bağlı olarak kültür emperyalizminin yaygınlaştırılmasında aracı olan yapısıyla, masum din ve inanç özgürlüğü isteminin dışına çıkmaktadır.
2. Misyonerler ve misyonerlikle mücadelede tek başına polisiye tedbirlerin sorunu çözemeyeceği görülmelidir.
3. Halka, özellikle de çocuklarla gençlere milli ve manevi değerlerimizin öğretilmesi konusundaki eksiklikler giderilmelidir. Her kötülüğün temelini cehalet ve bilgisizlik/aymazlık olduğu hatırd tutulmalıdır. İslam'ı terör, anarşi, savaş, gericilik ve yobazlıkla özdeşleştiren yaklaşımlara karşı çıkılmalı; kelime anlamı itibarıyla adı "barış ve esenlik" olan bir din, bu özelliğiyle genç zihinlere kazınmalıdır. Kim hangi şekilde ve ne amaçla yaparsa yapsın, İslam'ın terör ve anarşiyi lanetlediği konusu işlenmelidir. Aynı şekilde İslam'ın cahillikle, yobazlıkla, gericilik ve irticayla mücadele eden bir din olduğu, Kur'an ayetlerinde azımsanmayacak kadar çok yerde insanların düşünmeye, aklını kullanmaya, tefekkür etmeye ve sorgulayıcı beyinlere sahip olmaya yönlendirildikleri vurgulanmalıdır.
4. Örgün ve yaygın din eğitimi üzerinde hassasiyetle durulmalıdır. Eksik ya da yanlış bir din eğitimi almış ya da hiç almamış kimselerin ve dini değerlere mesafeli duranların, misyonerlerin öncelikli hedefleri arasında oldukları unutulmamalıdır. Her seviyedeki örgün din ve ahlak eğitimi mutlaka bu konuda yeterli formasyon sahibi olan uzman kişilerce verilmelidir. Bu konudaki eksiklikler süratle giderilmeli, mevcut öğretmenlerin bilgi ve becerileri hizmet içi kurslarla sürekli takviye edilmelidir. Bugün ilköğretim okullarının 4. ve 5. sınıflarında din kültürü ve ahlak bilgisi dersleri hâlâ bu ders konusunda özel formasyonu olmayan sınıf öğretmenlerince okutulmaktadır. Yeterli formasyonu olmayan sınıf öğretmenlerinin bu dersi ne kadar başarılı verebilecekleri tartışma konusudur. Bir an önce, en azından yeterli öğretmen kadrosuna sahip olan ilköğretim okullarında bu dersler ilgili branş öğretmenleri tarafından okutulmalıdır.
5. Misyonerlik faaliyetleri şehirlerde özellikle Anadolu liseleriyle özel kolejlerde ve üniversitelerde yoğunlaşmaktadır. Dolayısıyla Milli Eğitim Bakanlığı ve YÖK, kendilerine bağlı eğitim-öğretim kurumlarını bu yıkıcı ve bölücü aktiviteler konusunda uymalı, eğitim

kurumları idarecilerini ve okullardaki rehber öğretmenleri bilgilendirmeli; böylelikle öğrencilere yönelik yapılan/yapılacak olan bu faaliyetlere karşı öğrencilerin ve öğretmenlerin bilgilendirilmeleri konusunda gerekli tedbirler alınmalıdır.

6. Yüzyıllardır İslam' ülkelerine yönelik misyonerlik faaliyetlerine karşı önemli bir direnç noktası olan İslam'ın temel kaynaklara (özellikle Kur'an'a) dayalı olarak halka öğretilmesi konusunda gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Bu konuda halka yönelik yaygın eğitim hizmetlerini üstlenen Diyanet ve Milli Eğitim'e bağlı kurumlar çeşitli etkinlikler yürütebilirler.
 - a. Örneğin, Kur'an'ın Türkçe çevirisiyle temel dini ve milli bilgiler içeren bazı kitaplar, broşürler vb malzeme halka (ya da isteyenlere) bu kurumlar aracılığıyla parasız dağıtılabilir. Böylelikle halkın İslam inanç ve öğretilerini temel kaynağından öğrenebilmesi ve temel dini ve milli konuları anlaması sağlanabilir. Öteden beri misyonerlerin sayısı yüz milyonlarla ifade edilen kutsal kitap, dini broşür ve mecmuayı Türkiye vb İslam ülkelerinde bedava dağıttıkları ve misyonerlik aktiviteleri açısından bundan hayli yararlandıkları hatırdta tutulmalıdır.
 - b. Yayın basında, sesli ve görsel medyada dinsel ve milli konuların şov ve reyting amaçlı olarak olur olmaz kişilerce değil yetkin kişilerce işlenmesine önem verilmelidir. Halkı bilgilendirmeyi amaçlayan seviyeli programların sayısı artırılmalıdır. Aynı şekilde, medyada ve yayın basında Hıristiyanlık ve misyonerlik konusu reyting ya da şov maksatlı olarak ve konuyu bilmeyen kişilerle değil gerçek uzmanlarıyla tartışılmalıdır. Aksi taktirde yapılanlar Hıristiyanlığın ve misyonerliğin reklamından öteye gitmeyecektir.
 - c. Gelişmiş Batı ülkelerinin birçoğunda benzeri kurumlara ilişkili olarak söz konusu olduğu gibi, Türkiye'de de Diyanet İşleri Başkanlığı'nca yürütülen ve dinsel eğitim amaçlı olarak yayın yapan radyo ve TV kanalları mutlaka olmalıdır.
 - d. Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı birimlerle İlahiyat Fakülteleri halka yönelik faaliyetlerini daha sistemli ve etkili çalışmalar haline getirmelidir. Özellikle misyonerler ve faaliyetlerine ilişkin halkı uyarıcı/bilgilendirici çalışmalara ağırlık verilmelidir. Örneğin zaman zaman hutbe ve vaazlarda konu işlenmeli, uzman kişilerin katılımıyla konferans, seminer ve panel gibi programlar düzenlenmelidir.
 - e. Dinsel konularda halkı aydınlatmak görevini üstlenen DİB personeli (özellikle imam ve hatipler) Hıristiyanlık, Türkiye'deki Hıristiyan akımlar ve misyonerlikle ilgili bilgilendirilmeli, gerekiyorsa hizmet içi kurslarla eksiklikler giderilmelidir.
7. Misyonerlik ve Pontusçuluk gibi yıkıcı bölücü faaliyetlere karşı yapılacak mücadelede özellikle sesli ve görsel medyaya da önemli görevler düşmektedir. Milli ve manevi değerlerimize saygılı, aydın din adamı portresini ön plana çıkaran dizi ve filmler, halka olumlu mesajlar vermede son derece yararlı olacaktır. Maalesef yıllar yılı medyamızda hep kara softa, cahil, çıkarıcı, yenilik ve bilim karşıtı ya da şehvetten gözü dönmüş din adamı portresi filmlerimizde dizilerimizde işlenmiş, dolayısıyla din adamı, imam, müftü denildiğinde halkın bilinç altına bu olumsuz portre yerleşmiştir. Bu da halkımızın dinsel ve ahlaki değerlerimize karşı yabancılaşmasına önemli katkıda bulunmuştur/bulunmaktadır. Oysa benzer durumu, Hıristiyanlık kültürüne sahip gelişmiş Batı ülkelerinde görmek olası değildir. Bu durumu, medyamızda sıklıkla izlediğimiz Batı patentli film ve dizilerde görmek mümkündür. Bu film ve dizilerde Hıristiyan din adamı her zaman aydın, barışçıl, iyiliksever, bilim yanlısı ve kendisini toplumun huzur ve refahına adanmış kimse rolündedir. Şüphesiz bizde olduğu gibi Batıda da bu özelliklerden uzak cahil ve bağınaz din adamları yok değildir. Ancak din adamlarıyla ilgili halka yönelik yayınlarda oluşturulan bu olumlu portre, halkın kendi dinsel ve kültürel değerlerinden kopmaması, bunlardan soğumaması amacına yönelik kapsamlı bir eğitim programının uzantısıdır. Kısaca, aynı şekilde bizde de halka yönelik yayınlarda din adamı portresi sunulurken, olumsuz örnekler değil çoğunluğu yansıtan olumlu örnekler üzerinde durulmalıdır.

8. Misyonerliğe karşı yapılacak önemli çalışmalardan birisi de Hıristiyanlığa dair akademik çalışmaların ortaya çıkmasıdır. Orta ve uzun vadede Hıristiyan misyonerliğinin yıkıcı faaliyetlerine karşı mücadele edebilmek için bu çalışmalar olmazsa olmaz değere sahiptir. Maalesef bugün Hıristiyanlığın kökeni, tarihi, mezhepleri, teolojisi, etik anlayışı, dinsel kaynakları, Türkiye'deki Hıristiyan ekoller ve bunların yapılanmalarıyla aynı şekilde misyonerlik tarihi, teşkilatları ve yöntemleri konularında bilimsel çalışmalar –yeterli olması bir tarafa- yok denecek kadar azdır. Unutulmamalıdır ki İslam'a karşı mücadele ile sömürgeciliğin İslam ülkelerinde yerleştirilmesi faaliyetlerinin en önemli ayağını oryantalistlerce yürütülen İslam'la ve İslam toplumlarının tarihi, dili, kültürü vb konularla ilgili bilimsel çalışmalar oluşturmuştur. Dolayısıyla, ülkemize yönelik Batı ve Hıristiyan misyonerliği kaynaklı olumsuz etkinliklere karşı köklü ve tutarlı bir mücadele verebilmek için mutlaka biz de Batı kültürü, tarihi ve toplumsal yapısıyla birlikte Hıristiyan geleneğini bilimsel düzeyde her yönüyle irdelemek ve oryantalizme karşı bir oksodantalizm oluşturmak zorundayız. Bu konuda, diğer bilim dallarından çok üniversitelerin dinler tarihi, din etnolojisi gibi anabilim dallarıyla Diyanet İşleri Başkanlığının diğer dinleri araştıran birimlerine önemli görevler düşmektedir (şayet DİB'nin böyle bir birimi yoksa mutlaka kurulmalıdır). Örneğin, başkanlığını yürüttüğün OMÜ İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim dalında, bu çerçevede son yıllarda gerek kendi çalışmalarımızda gerekse danışmanlığını yürüttüğümüz lisansüstü çalışmalarda Hıristiyanlık, Türkiye'deki Hıristiyan ekoller ve benzeri konulara ağırlık verilmektedir.
9. Merkezi yurtdışında ya da Türkiye'de bulunan çeşitli paravan kuruluşlarda faaliyette bulunan ya da çeşitli iş ve hizmet kuruluşlarında yabancı dil öğretmeni, teknik danışman, sosyal hizmet uzmanı vb sıfat ve unvanlarla çalışan misyonerlere karşı uyanık olunmalı, bunların hareketleri incelenmeli ve gerekli önlemler alınmalıdır. Aynı şekilde yabancı okullar ve kurslarla elçilik ve konsolosluklar ve burada çalışanların faaliyetleri de yasal şartlar çerçevesinde dikkatle izlenmelidir.
10. Son olarak, terör ve anarşi gibi pontuşçuluk ve misyonerliğin de beslendiği önemli kanallardan birisinin yöre halkının yaşadığı ekonomik sıkıntılar ve yoksulluk olduğu unutulmamalı, ekonomik sorunlarla işsizliğin çözümü için kalıcı tedbirler uygulanmalıdır.